

Utbildningsfällan?

– en del av
etableringsprocessen
för invandrade
akademiker

Innehåll

Inledning	2
1. Uppdraget	8
2. Inledning	9
3. Väglednings- och etableringsinsatser	11
3.1 Tidigare utredningar och aktuella satsningar	11
4. Bedömning av utbildningar och validering	13
4.1 Myndigheten för yrkeshögskolan	13
4.2 Universitets- och högskolerådet	13
4.3 Validering inom branscher och professionsyrken	14
4.4 Skolverket och huvudmän för vuxenutbildningen	14
4.5 Arbetsförmedlingen	15
4.6 Tidigare utredningar och aktuella satsningar	15
5. Tillgodoräknande av tidigare högskoleutbildning och validering av reell kompetens inom högskolan	18
5.1 Bedömningsprocessen	18
5.2 Tidigare utredningar inom området	20
6. Komplettering av utbildningar	21
6.1 Regeringens satsningar	21
6.2 Kompletterande utbildning för jurister	22
6.3 Kompletterande utbildning för lärare (ULV)	22
6.4 Kompletterande utbildning för läkare, tandläkare och sjuksköterskor	23
6.5 Kompletterande utbildning för veterinärer	24
6.6 Aspirantutbildningar	24
6.7 Tidigare utredningar inom området	25
7. Utbildning i svenska språket	26
7.1 Svenska för yrkesutbildade (SFX)	26
7.2 Svenska för utländska akademiker (SFUA)	26
7.3 Exempel på utredningar inom området	27
8. Särskilda arbetsmarknadssatsningar	28
8.1 Korta vägen	28
8.2 Nationell matchning	29
8.3 Academic power	29
8.4 Utländska tekniker och ingenjörer	30
9. Utlandsutbildade akademikers erfarenheter	31
9.1 Vägledning, motiv och förväntningar	31
9.2 Bedömningsprocessen	33
9.3 Fortsatta studier, arbete eller arbetslöshet?	34
9.4 Förbättringsmöjligheter	36
10. Avslutande diskussion	37
Bilaga A Intervjupersoner	40
Bilaga B Litteraturförteckning	41

Inledning

Hur snabbt flyktingar och andra typer av invandrare kommer att bli självförsörjande och integrerade är avhängigt de samhällssystem de omfattas av i Sverige. Vi vet till exempel att det tar 5–10 år från folkbokföring för en invandrad akademiker att etablera sig på arbetsmarknaden. Det är en oacceptabelt lång tid.

Svenskt Näringsliv har i denna rapport granskat vägen till etablering för invandrade akademiker och framförallt utbildningssystemets betydelse i denna process. En viktig slutsats är att det finns allvarliga brister när det gäller att validera och tillgodoräkna utländsk utbildning. Det gör att många människor, som ingenting hellre vill än att jobba, tvingas tillbringa längre tid i utbildning än nödvändigt. Utbildningsfällan slår igen.

Det är olyckligt. Ett konkurrenskraftigt näringsliv förutsätter en god tillgång på kompetens. Det är helt avgörande för ett lands tillväxt och välfärd. Enligt Svenskt Näringslivs senaste rekryteringsundersökning misslyckas var femte rekryteringsförsök på grund av att man inte hittar rätt kompetens. Det slår mot företagets möjligheter att expandera och utvecklas. Det är förödande för jobb och välfärd i Sverige.

Idag bor drygt 1 300 000 utlandsfödda personer mellan 16–74 år i Sverige. Av dessa har drygt var tredje person någon form av eftergymnasial Utbildning¹. Utrikes födda med eftergymnasial utbildning har dock svårare än inrikes födda med motsvarande utbildningsnivå att etablera sig på arbetsmarknaden.

Utbildning utgör en omfattande del av etableringsprocessen för invandrade akademiker, i synnerhet den högre utbildningen. Personer som vill jobba inom reglerade yrken i Sverige måste komplettera sin utbildning på svensk högskola för att kunna utöva sitt yrke.

Men rapporten visar att arbetsförmedlare och studie- och yrkesvägledare tenderar vägleda även personer med mer generella utbildningar att komplettera sin utländska utbildning, en rekommendation som snarare bygger på en oförmåga att matcha den invandrade akademikern mot jobb än att mer utbildning krävs för att denne ska kunna etablera sig.

Väl inne i utbildningssystemet är det avgörande att den invandrade akademikern får en effektiv utbildning. Alltför lång tid i utbildning, det vill säga mer än vad som krävs för att etablera sig på arbetsmarknaden innebär många år borta från arbetsmarknaden, stora studieskulder och utebliven pension under studietiden. Att vara borta från arbetsmarknaden innebär dessutom att yrkeskvalifikationer riskerar bli inaktuella vilket blir en nackdel när personen senare ska söka jobb. För företagen innebär det att de inte får tag i de duktiga medarbetare som de behöver.

¹ http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Utbildning-och-forskning/Befolkningens-utbildning/Befolkningens-utbildning/9568/9575/

I rapporten beskriver en invandrad akademiker att han först var tvungen att läsa in gymnasiekompetens på Komvux för att kunna komplettera sin utbildning på högskola, trots att han var utbildad mattelärare. Efter det fick han veta att han bara kunde få tillgodoräkna sig en mycket liten del av sina akademiska poäng i matematik varför han slutligen valde att läsa en helt ny utbildning inom ett annat område. Det tog sju år.

Svenskt Näringsliv vill med denna rapport problematisera kring att vissa av de steg som invandrade akademiker går igenom är mer tidskrävande än nödvändigt, komplicerade och ibland kanske till och med onödiga att ta sig igenom. Vi menar att det finns starka skäl att ifrågasätta om vissa satsningar uppnår sitt syfte och om det inte finns mer effektiva sätt att uppnå samma sak.

Rapporten har gjorts av Faugert & Co. Utvärdering AB på uppdrag av Svenskt Näringsliv. Uppdraget har bestått i att redovisa de olika steg i en kedja av åtgärder som en nyanländ akademiker går igenom. Rapporten bygger på ett underlag bestående av dokumentstudier, bl.a. tidigare genomförda studier, rapporter, propositioner, skrivelser, regeringsbeslut och författningar samt webbsidor, 15 djupintervjuer med representanter från ett antal svenska lärosäten, samt representanter från ansvariga myndigheter och departement.

Bakom systemen finns också de människor som omfattas av dem. De kan vittna om hur kedjan av åtgärder manifesteras på individnivå. Som komplement till dokumentstudierna har därför även två fokusgrupper med totalt 18 invandrade utlandsutbildade akademiker genomförts.

Onödiga steg och åtgärder förlänger etableringen

För rapportens sammanhang är det viktigt att försöka åskådliggöra den process en invandrad akademiker går igenom när de kommer till Sverige ur ett tidsperspektiv. Alla processer ser självfallet olika ut men det finns vissa, framförallt utbildningsrelaterade moment, som många genomgår. Vi har valt att fokusera på dessa. Utöver dem tillkommer även andra typer av aktiviteter och åtgärder som också tar tid att genomföra. Tidsåtgången beskriven nedan kan därför antas vara underskattad.

Från folkbokföring till etablering

Så snart en person blir folkbokförd i Sverige kan denne få ett personnummer och kan då registrera sig på svenska för invandrare (sfi).² För den genomsnittlige akademikern räknar man med att sfi tar ungefär ett år att genomföra. Efter sfi följer kurser i svenska som andraspråk (SvA). Första kursen kallas SvA grund och motsvarar svenska för grundskolan.³ Denna tar i genomsnitt 30 veckor att genomföra⁴. Därefter väntar SVA 1,2 och 3 som motsvarar svenska för gymnasiet och är en förutsättning för att få högskolebehörighet vilket krävs för att till exempel kunna komplettera sin utbildning. Gymnasiekurserna omfattar ytterligare 30 veckor. Sammantaget inleds alltså de första två och ett halvt till tre åren i Sverige med svenskaundervisning⁵.

² Hur lång tid det tar att få ett beslut om uppehållstillstånd är olika för olika typer av ansökningar. Migrationsverket skriver dock på sin sida att för de som söker för första gången är genomsnittet 11 månader för de som ansöker på webben och 16 månader för de som ansöker på blankett.

³ Värt att notera är att SvA grund överlappar sfi och att innehållet är delvis samma varför dessa moment skulle kunna förkortas.

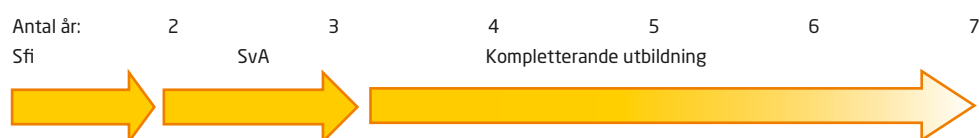
⁴ Det varierar mellan 20–40 veckor där 30 veckor är den vanligaste tiden att genomföra kursen på.

⁵ Slutsatsen bygger på ett antagande om att det är någon eller ett par veckors glapp mellan olika delkurser eller mellan sfi och SvA.

Först härfter finns det möjlighet att komplettera sin utbildning för de som vill eller behöver. Personer som vill jobba inom reglerade yrken i Sverige måste komplettera sin utbildning på svensk högskola för att kunna utöva sitt yrke. Det innebär att de genomgår en så kallad kompletterande utbildning. Dessa varierar mellan 1–4 terminer i längd och kan genomföras på halv- eller heltid. Men även personer som inte har för avsikt att jobba inom ett reglerat yrke kompletterar sin utbildning.

För den som av olika anledningar ska komplettera sin utbildning väntar en byråkratisk och omständlig process. För många handlar det om att få sina utländska studiemeriter bedömda och tillgodoräknade för att kunna uppta studierna där de avslutades. Vissa kan tillgodoräkna sig majoriteten av sin utbildning, många delar av sin utbildning och några nästan ingenting. För de senare kan det bli aktuellt att läsa om nästan hela eller hela sin utbildning i Sverige. För dem väntar ytterligare 2–5 år på högskolan.

Grovt förenklat innebär det att en invandrad akademiker tillbringar i genomsnitt åtminstone mellan fem och sex år i olika typer av utbildningsmoment. Det är inte ovanligt att det tar upp emot sju år.

Dessa steg kan självfallet ta både kortare och längre tid i anspråk men ger ändå en uppfattning om utbildningsmomentens tidsomfattning. För många tar det ännu längre tid. Efter slutförd utbildning följer en process för att hitta ett arbete. Många har då varit borta från arbetsmarknaden under många år och de yrkeserfarenheter de hade när de kom till Sverige är inte lika aktuella längre.

Det tar oacceptabelt lång tid för en invandrad akademiker att genomföra de olika utbildningsmomenten. En avgörande fråga är huruvida det finns möjlighet att effektivisera processen för att få kortare etableringstider, minskade kostnader och ett bättre utnyttjande för samhället.

En effektiviserad etableringsprocess

Rapporten visar på möjligheter att effektivisera etableringsprocessen. Sammantaget ser vi att några delar i kedjan är särskilt angelägna att reformera då dess utformning idag påverkar etableringsprocessen för invandrade akademiker negativt. Svenskt Näringsliv anser att förbättringar behöver ske inom:

- vägledningen,
- ett valideringssystem för reella kompetenser,
- bedömnings- och tillgodoräknandeprocessen för utländsk utbildning,
- satsningarna på de kompletterande utbildningarna,
- samverkan mellan myndigheter.

Vägledningen

Ett stort hinder för att snabba upp etableringsprocessen är brister i den vägledning som riktar sig mot invandrade akademiker. Deltagarna i fokusgruppen beskriver att vägledningen starkt fokuserar vilken utbildning som behövs kompletteras med och att informationen om arbetsmarknaden är sekundär eller saknas helt. Bilden bekräftas i samtal

med såväl arbetsförmedlare som studie- och yrkesvägledare som förklarar att vägen till studier är den man kan och därför blir det lätt så att den fokuseras.

I tron om att det är enda vägen in på svensk arbetsmarknad följer den invandrade akademikern ofta råden om vidare eller kompletterande utbildning och påbörjar en process om många år i olika typer av utbildningsinsatser. Detta utan att det nödvändigtvis förbättrar dennes chanser på arbetsmarknaden. Och trots att en adekvat vägledning kanske kunde varit nog så effektiv och kanske i sig själv, utan utbildningsinsatsen, kunnat resultera i ett kvalificerat jobb.

Att utbildning ses som den främsta lösningen för personer som redan har en utbildning och som dessutom ofta har kvalificerade yrkeserfarenheter är ineffektivt och kan i värsta fall till och med försämra individens förutsättning på arbetsmarknaden. Bland annat på grund av att det leder till att individen är borta från arbetsmarknaden under många år.

En viktig del av vägledningen måste därför handla om enskilda individers chanser på arbetsmarknaden med eller utan ytterligare utbildning. Varje utbildningsinsats måste noga vägas mot vilka konsekvenser det innebär för individen att vara borta från arbetsmarknaden den motsvarande tid utbildningen tar. En komplettering av en utbildning innebär många år borta från arbetsmarknaden, stora studieskulder och utebliven pension under studietiden. Under sådana förutsättningar måste chanserna till jobb efter utbildningen väga tungt.

Arbetsförmedlingens kunskap om arbetsmarknaden är otillräcklig för att kunna ge invandrade akademiker en adekvat vägledning. Istället ser vi att man bör öppna upp för fler privata aktörer att ge vägledning. Till exempel har bemanningsbranschen den samlade kompetens om arbetsmarknaden och om hur matchningen fungerar som krävs för att kunna utföra ett vägledningssuppdrag.

Ett valideringssystem för reella kompetenser

Ett av problemen med svårigheterna att matcha invandrade akademiker mot jobb är en ofta snäv syn på vilka jobb som är lämpliga och som individen kan matchas emot.

Att klara matchningen kräver en mycket god kännedom om arbetsmarknaden och matchningsprocessen. Hänsyn måste tas till den invandrade akademikers samlade reella kompetens för att identifiera även möjligheter i närliggande arbetsområden som den invandrade akademikern kan vara aktuell inom, med ingen eller små utbildningsinsatser. Det handlar om ett kombinerat validerings- och matchningsuppdrag.

Den kompetens som krävs för att lyckas med dessa uppdrag saknas idag hos Arbetsförmedlingen. Däremot finns den inom till exempel Bemanningsbranschen. Vi anser därför att man bör överväga möjligheten att involvera Bemanningsföretagen i utvecklingen av ett valideringssystem för reella kompetenser. Ett sådant system skulle kunna möjliggöra att man bättre än idag kan individanpassa insatser och att matchningen på sikt skulle underlättas.

Bedömnings- och tillgodoräknandeprocessen för utländsk utbildning

Ungefär hälften av dem som kommer hit med en utländsk examen får sin examen bedömd av Universitets- och högskolerådet (UHR) eller motsvarande. Denna bedömning är utformad som en hjälp då en person ska söka arbete. Majoriteten personer i fokusgrupperna menar dock att de aldrig har fått användning av sitt utlåtande

och att bedömningen tillskrivs större betydelse av till exempel arbetsförmedlare och studie- och yrkesvägledare än den i realiteten har.

En bedömning av en examen som gjorts av UHR ska heller inte förväxlas med något som nödvändigtvis är accepterat på de svenska lärosätena. En bedömning av UHR kan vara en vägledning men innebär inte per automatik att den räcker för att få behörighet vid antagning till vidare studier eller kan tillgodoräknas. Det avgörs istället på respektive lärosäte.

En person med en utländsk utbildning som kommer till Sverige och som vill komplettera eller slutföra denna på ett svenskt lärosäte har enligt högskoleförordningen rätt att få sin utbildning bedömd. Syftet med tillgodoräknandet är att en student inte ska behöva läsa om något som denne redan har studerat. Varje lärosäte ansvarar dock själva för bedömningen som oftast görs på institutionsnivå på lärosätet och bara är gällande där. Personen måste också redan vara antagen till en utbildning vid lärosätet för att ha rätt till en bedömning vilket kan leda till ett moment 22.

Ibland krävs nämligen att en person får sin utbildning bedömd innan denne är student eftersom bedömningen är en förutsättning för att bli antagen. Lärosäten kan då ge ett preliminärt utlåtande vilket gäller för till exempel invandrade personer med flyktingstatus⁶. En person som vill studera vid ett lärosäte ges då möjligheten att få ett förhandsbesked, även om han eller hon inte uppfyller kraven på att vara en student. Att tillhandahålla ett preliminärt utlåtande är emellertid en resursfråga, vilket bekräftas av flera intervjupersoner. Flera lärosäten har idag inte möjlighet att ge preliminära utlåtanden till personer som inte är studenter. Därmed riskerar potentiella studenter stängas ute eller får läsa om hela sin utbildning.

Systemet för bedömning och tillgodoräknande är ineffektivt, godtyckligt och icke transparent. För de som behöver ett förhandsbesked för att kunna bli antagen väntar en krånglig och byråkratisk process. I värsta fall behöver de ansöka om det hos varje lärosäte de avser ansöka till. Med risk att utfallet blir olika på respektive lärosäte.

Det finns också anledning att tro att personer skulle kunna tillgodoräkna sig fler poäng än vad de får idag. Man ska ha rätt att tillgodoräkna sig en utbildning om kunskaperna motsvarar den utbildning de är avsedda att tillgodoräknas för. Detta är dock tolkningsbart. Flera exempel visar att man har kunnat tillgodoräkna sig mycket små delar av en utbildning på grund av särskilda behörighetskrav och lärosätesspecifika kurser inom till exempel ett utbildningsprogram. Dessutom har processen låg prioritet på lärosätena. Bedömningarna är tids- och resurskrävande och ger liten utdelning. Ett tillgodoräknande kostar lärosätet pengar och innebär dessutom att de förlorar ersättningen för studentprestationer.

Det behövs en sammanhållen struktur och mer generösa villkor för validering av utländska studier. Därför bör det så snart som möjligt utredas hur akademisk utländsk utbildning ska bedömas och hanteras på ett bättre sätt, vid fortsatta studier såväl som vid inträde på arbetsmarknaden. För att uppnå likvärdiga, transparenta och förutsägbara bedömningar föreslår vi ett centraliserat system. Ansvarig myndighet skulle till exempel kunna vara Universitets- och högskolerådet. Dessutom behöver frågan om resurser gentemot lärosätena ses över så att dessa inte förlorar ersättning på grund av ett tillgodoräknande.

⁶ En person med flyktingstatus avser i detta sammanhang en person som exempelvis har varit tvungen att lämna kvar dokumentation eller att arkiv med information förstörts, se Direktiv 2004/83/EG

Utvärdera satsningarna på de kompletterande utbildningarna

Det finns sannolikt skäl att omvärdera satsningen på de kompletterande utbildningarna. Dessa grundar sig på särskilda regeringsuppdrag och lärosätena får särskilda medel för utbildningarna. Utbildningarna ingår inte i det vanliga kursutbudet och det finns inte någon kontinuitet i utbildningen. Kortsiktigheten lyfts som problematisk av flera intervjupersoner. Dessutom har flera av dem funnits under en längre tid men aldrig utvärderats i sin helhet.

Ett alternativ vore att använda resurserna för att istället göra individuella matchningar mot rätt nivå inom ramen för det reguljära utbildningsutbudet. Det skulle leda till ökad individanpassning och sannolikt ett mer effektivt utnyttjande av resurserna. Att befinna sig i en "vanlig" studiemiljö kan också vara positivt för den invandrade akademikern då denne dels får en naturlig miljö att skapa relationer och nätverk i, dels får en mer gynnsam omgivning att utveckla sina språkfärdigheter i.

Samverkan mellan myndigheter

Tiden det tar idag för att slussas mellan olika myndigheter kan ibland vara lång, utan att det ger det stöd och den vägledning som krävs för att komma vidare i processen. Dessutom säger myndigheterna ofta olika saker i en fråga och är allmänt dåligt samordnade och koordinerade.

Man bör därför snarast utreda förutsättningarna för att inrätta en så kallad "One stop shop" där olika myndigheter som nyanlända och invandrare berörs av finns samlade på ett och samma ställe. Det skulle förenkla avsevärt för många invandrade akademiker i kontakten med myndigheterna. Myndigheterna skulle då också kunna målgruppsanpassa information och dialog i högre utsträckning än vad de i sig själva lyckas med idag.

Avslutande ord

Att tiden för invandrade akademiker att etablera sig på arbetsmarknaden är lång och komplicerad är problematiskt ur såväl ett samhälls- som ett individperspektiv. Även om många utredningar gjorts på området de senaste åren finns det få som tittar på den process som sker i den högre utbildningen och som omfattar dem som vill komplettera sin utbildning eller på något sätt vidareutbilda sig. Denna lämnar en del att önska, i synnerhet ur ett effektivitetsperspektiv.

Det finns därför all anledning att titta närmare på detta. En önskvärd kartläggning skulle till exempel vara att undersöka hur många som söker till högskolan på utländska studiemeriter och hur antagningen baserat på dessa ser ut. Här bör man också titta på hur olika lärosäten värderar samma typer av meriter då detta skiljer sig.

Det finns mycket att tjäna på en förbättrad vägledning, ett mer strukturerat system att validera reell kompetens, ett förutsägbart och tydligt system för att bedöma och tillgodoräkna utländsk utbildning, ökad individanpassning i de kompletterande utbildningarna och bättre samverkan mellan myndigheter. Tillsammans kan reformer inom dessa områden, om de görs rätt, leda till stora vinster genom en förkortad tid till etablering och en bättre och effektivare integration.

Augusti 2014

Mikaela Almerud

Utbildning, forskning och innovation
Svenskt Näringsliv

1. Uppdraget

Denna studie syftar till att undersöka hur möjligheterna ser ut för utlandsutbildade akademiker att använda sig av sin utbildning för att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

Uppdraget består av två delar:

- En undersökning av hur satsningarna för invandrade akademiker ser ut, vilken information som finns om såväl validering som kompletterande utbildningar
- En undersökning av hur validering går till och hur det går till att komplettera en utbildning liksom att belysa hur det kan påverka invandrade akademikers etablering på arbetsmarknaden

1.1 Genomfört arbete

Faugert & Co Utvärdering AB har under perioden oktober 2013–april 2014 genomfört det arbete som redovisas i denna rapport. Studien har genomförts av Johanna Enberg (projektledare) och Emma Årenman. Göran Melin har varit kvalitetssäkrare.

Datainsamlingen har bestått av:

- Dokumentstudier, bl.a. tidigare genomförda studier, rapporter, propositioner, skrivelser, regeringsbeslut och författningar samt webbsidor.
- Genomförande av två fokusgrupper med totalt 18 invandrade utlandsutbildade akademiker.
- 15 djupintervjuer med representanter från ett antal svenska lärosäten, såväl ansvariga för kompletterande utbildningar som studievägledare, samt representanter från ansvariga myndigheter och departement

Under arbetets gång har ett antal avstämningsmöten genomförts med Svenskt Näringsliv.

2. Inledning

Utlandsutbildade akademikers möjligheter att använda sin utbildning i Sverige har studerats och utretts flera gånger under de senaste åren. Det finns ett antal tidigare utredningar och rapporter som har fokuserat på utbildningsområdet då det gäller exempelvis etablering, validering av kompetens och kompletterande utbildningar. Dessutom pågår för närvarande olika utredningar inom området. Regeringen har nyligen gett olika uppdrag åt myndigheter att utveckla och utreda frågor som rör validering. Exempel på detta är att Arbetsförmedlingen har fått i uppdrag att utveckla metoderna för och omfattningen av validering av nyanlända invandrares kompetens och Universitets- och högskolerådet har fått i uppdrag att utvärdera och analysera effekten av och användningen av utlåtanden av avslutad utländsk utbildning.

I denna rapport redovisas olika steg i en kedja av åtgärder som en nyanländ akademiker går igenom. Alla går inte samma väg och har inte samma behov av att få sin examen validerad eller en utbildning kompletterad, men utlandsutbildade akademiker kommer ofta i kontakt med någon del av dessa åtgärder då de vill använda sin utbildning för att etablera sig på arbetsmarknaden. Denna rapport består således till stor del av en översiktlig kartläggning av olika delar av området vilken inte på något sätt kan beskrivas som komplett.

Det finns många ansvariga aktörer inom området och i rapporten beskrivs översiktligt vem som har ansvar för vad. Fokus i rapporten ligger på validering och komplettering av universitets- och högskoleutbildningar. Dessutom tas några av de statliga insatser upp som har genomförts under senare år för att underlätta för utlandsutbildade akademiker att använda sin utbildning. Vidare tas ett urval av rapporter upp som har behandlat området.

För att undersöka hur några invandrade akademiker själva har upplevt hur de har kunnat använda sin utbildning har två stycken fokusgrupper genomförts med deltagande av totalt 18 invandrade akademiker.

I övrigt har vi utgått från intervjuer som har genomförts med representanter för departement, myndigheter och lärosäten liksom från ett urval av aktuella studier och rapporter från 2009 och framåt som har behandlat området och lämnat ett antal förslag på utveckling av området.

Det finns en del begrepp som används i dessa sammanhang, som inte är helt enkla att förstå och därför har vi nedan valt att beskriva dem på en översiktlig nivå.

Med **validering** avses en process som innebär en strukturerad kartläggning, bedömning, värdering av en persons kunskaper och kompetens oberoende av hur de har förvärvats. Dessa kunskaper och denna kompetens kan ha förvärvats genom formellt lärande i utbildningsväsendet, icke formellt lärande via annan typ av utbildning eller genom informellt lärande i arbetslivet och detta brukar sammantaget kallas reell kompetens.

Valideringen leder till en bedömning eller dokumentation som betyg, intyg eller certifikat. Validering syftar till att ge behörighet till vidare studier, att förkorta pågående utbildning eller att ge underlag till dokumentation inför arbetslivet.⁷

Bedömning innebär en värdering av tidigare kunskaper, bedömda för såväl behörighet till utbildning som för tillgodoräknande av kurser. Bedömningen baseras exempelvis på olika utbildningsdokument. Vid bedömningen granskas exempelvis dokumentens äkthet och om lärosätet är erkänt i utbildningslandet. Bedömningen resulterar i ett utlåtande.

När Universitets- och högskolerådet erkänner utländska akademiska utbildningar leder bedömningen till ett **utlåtande**. På samma sätt leder en bedömning av reell kompetens vid ett lärosäte till ett utlåtande om reell kompetens. I utlåtandet från Universitets- och högskolerådet anges vilken svensk examen som den utländska utbildningen motsvarar. Bedömningen grundar sig på personens utbildningsdokument och utlåtandet ska främst vara en hjälp för arbetsgivare.⁸

Reell kompetens omfattar den samlade kunskapen och kompetens som förvärvats genom formellt lärande i utbildningsväsendet, icke formellt lärande via annan typ av utbildning, eller genom lärande från arbetslivet.⁹

⁷ Detta är en förenklad definition av validering och begreppet har t.ex. definierats på olika sätt av Myndigheten för yrkeshögskolan och av Skolverket. Även Sveriges universitets- och högskoleförbund har en definition i sina rekommendationer.

⁸ Högskoleverket (2012) Bedömning av utländsk kompetens – gör den nytta? 2012:20R

⁹ Reell kompetens utgör en egen behörighetsgrund, se 7 kap 4 § punkt 6 och 7 § i högskoleförordningen

3. Väglednings- och etableringsinsatser

Det finns olika skäl för utländska akademiker att komma till Sverige för att bosätta sig och arbeta. Migrationsverket har information på sin hemsida om vad som gäller då man kommer till Sverige. Det finns därutöver ett särskilt stöd till de som är flyktingar, den s.k. etableringsreformen, för att etableringen på den svenska arbetsmarknaden ska påskyndas.

Etableringsreformen trädde i kraft den 1 december 2010, då Arbetsförmedlingen fick ansvar för att samordna ansvaret för etableringsinsatserna. Reformen syftar till att varje nyanländ som fått uppehållstillstånd som flykting eller är anhörig till någon som har fått uppehållstillstånd som flykting för högst två år sedan ska få professionellt stöd för att snabbt kunna lära sig svenska och komma ut i arbetslivet. Därtill syftar reformen till att underlätta samarbetet mellan ansvariga myndigheter. Genom att stärka incitamenten att ta ett arbete och delta i arbetsförberedande insatser ska etableringen på den svenska arbetsmarknaden påskyndas.

Genom att genomföra etableringssamtal och införa etableringslotsar ska den nyanlända få ett utökat stöd under etableringsperioden. En etableringsplan ska utarbetas utifrån individen, och vara upprättad inom två månader efter att den nyanlände fått sitt uppehållstillstånd. Planen innehåller bland annat språkundervisning i svenska för invandrare (sfi), samhällsorientering och arbetsförberedande aktiviteter. Etableringslotsen ska fungera som ett professionellt stöd under etableringsprocessen. Vidare ska lotsen genom sin branschspecifika kunskap ha möjlighet att påskynda den nyanländes etablering på arbetsmarknaden. Etableringslotsarnas funktion har dock ifrågasatts.

I *Etableringslotsar – fungerar länken mellan individen och arbetsmarknaden?* från 2014 har Riksrevisionen granskat etableringslotsarna och kommit fram till att etableringslotsarnas uppdrag är för brett för att de effektivt ska kunna bidra till att nyanlända kommer in på arbetsmarknaden. Som tjänsten är utformad idag arbetar lotsarna mycket med socialt stöd medan stödet för att hjälpa de nyanlända att få jobb ofta kommer i andra hand.

Granskningen visar också att Arbetsförmedlingen inte har följt upp och kontrollerat lotsleverantörerna i tillräckligt hög utsträckning. Detta kan leda till att fel leverantörer anlitas. Följden kan bli en låg kvalitet på tjänsten och att de nyanlända inte får den hjälp de behöver för att komma in på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen bör därför förstärka och utöka kontrollen och uppföljningen menar Riksrevisionen.

3.1 Tidigare utredningar och aktuella satsningar

De senaste åren har frågor om invandrades etablering utretts och analyserats ett antal gånger.

Rapporten *Sysselsättning för invandrare – en ESO-rapport om arbetsmarknadsintegration* från 2011 visar att arbetsmarknadsutfallet mellan inrikes födda och utrikes födda skiljer sig åt. Cirka 64 procent av de utrikes födda, jämfört med cirka 82 procent av de inrikes födda, har sysselsättning. Rapporten lyfter fram tre olika förklaringar till varför invandrade akademiker har svårt att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden:

- *Osäkerheter kring den invandrade akademikers kvalifikationer (humankapital).* Mot denna bakgrund är det viktigt att snabbt värdera och översätta humankapital för att kunna komplettera och uppdatera kunskaperna så att dessa matchas mot kraven på arbetsmarknaden.
- *Trösklar på arbetsmarknaden* som försvårar för invandrade att komma in på den svenska arbetsmarknaden.
- *Bristen på nätverk.* Exempelvis kan bostadssituationen inverka negativt på möjligheterna att bygga upp ett nätverk, vilket framhålls som viktigt för att kunna ta sig in på arbetsmarknaden.

I rapporten lämnas fem förslag som ska bidra till att öka effektiviteten och träffsäkerheten i politiken, samt förbättra resultaten och utfallet på arbetsmarknaden. Ett förslag rör information om validering och erkännande av yrkeskunnande och utländska utbildningar. Informationen bör vara lättöverskådlig och ske genom en s.k. ”single point of entry”; en samlad ingång.

Under 2012 genomförde Statskontoret en uppföljning av myndigheternas genomförande av etableringsreformen. Statskontoret gjorde i rapporten *Etableringen av nyanlända – en uppföljning av myndigheternas genomförande av etableringsreformen* bedömningen att myndigheterna och kommunerna måste förbättra samordningen av sina verksamheter. Otydliga ansvarsförhållanden mellan olika aktörer resulterar i att etableringsprocessen påverkas negativt då den riskerar att genomföras långsammare. Exempelvis har var tredje nyanländ fått vänta i över en månad på att få påbörja Svenska för invandrare (sfi). Vidare menar Statskontoret att aktiviteterna inte är tillräckligt anpassade till individernas förutsättningar och behov.

Saco publicerade under 2013 rapporten *Så kortar vi vägen till svensk arbetsmarknad – Sacos förslag för jobb och integration*. I rapporten framkommer att invandrade akademikers ämnes- och yrkeskunskaper ofta förminskas. Organisationen presenterar tio förslag till regeringen och menar bland annat att regeringen bör avsätta medel för att förbättra vägledningsinsatserna samt att svenskundervisningen bör bli yrkesanpassad. Därtill föreslår de att insatser, exempelvis olika typer av kompletterande utbildningar, bör utvärderas för att kunna bedrivas i permanent form istället för i projektform. Saco menar även att regeringen bör se över dimensioneringen av nämnda utbildningar samt säkerställa att de utgår från arbetsmarknadens behov.

Slutligen menar Saco att etableringsreformen behöver förändras. Exempelvis bör akademiker få möjlighet att samtala med handläggare med kunskap om deras specifika utbildning för att erhålla kunskap om den svenska arbetsmarknaden. Detta antas kunna bidra till att de invandrade akademikerna etableras snabbare på den svenska arbetsmarknaden.

4. Bedömning av utbildningar och validering

Ett antal myndigheter och organisationer har ansvar för validering av utbildning och kompetens i Sverige. Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) har ett nationellt samordningsansvar när det gäller validering. Det finns myndigheter som bedömer examen som Universitets- och högskolerådet (UHR) liksom en mängd myndigheter och organisationer som bedömer viss professionsutbildning och utbildning inom ett antal reglerade yrken. Det finns ett ansvar att validera reell kompetens hos Arbetsförmedlingen, skolhuvudmän inom vuxenutbildningen och hos högskolorna. Högskolornas validering beskrivs i kapitel 5.

4.1 Myndigheten för yrkeshögskolan

MYH har uppgiften att samordna och stödja en nationell struktur för validering, där de samverkar med bl.a. Arbetsförmedlingen, Skolverket och UHR liksom branschorganisationer och valideringsutförare. MYH har ett främjandeuppdrag och arbetet består bl.a. av att tydliggöra roll- och ansvarsfördelningen för validering i Sverige, att ge övergripande nationella kriterier och riktlinjer för validering, samt att ge tydlig information om validering i Sverige, vilket görs genom den gemensamma portalen för samling av information om validering som heter valideringsinfo.se. På portalen finns information på svenska och till viss del på engelska. På portalen finns även ett vägledningsverktyg på svenska och engelska som heter Din valideringsväg och enligt uppgift från MYH kommer detta verktyg framöver att finnas på 20 olika språk.

4.2 Universitets- och högskolerådet

Vid bedömning av utländsk utbildning har UHR ett ansvar för bedömning av all utländsk gymnasieutbildning, yrkesutbildning och akademisk utbildning med undantag för ett antal professionsyrken, se avsnitt 4.3.

Universitets- och högskolerådet är ansvarigt för ENIC-NARIC Sverige som bedömer och erkänner utländsk högre utbildning för arbetsmarknaden.¹⁰

4.2.1 Bedömning av utländsk akademisk examen

För att kunna skicka in en ansökan för bedömning eller för att få ett utlåtande om den utländska utbildningen måste följande kriterier vara uppfyllda:

- utländsk högskoleutbildning på minst två år
- utbildningen och högskolan är erkänd som högre utbildning
- utbildningen är fullföljd och avslutad
- utbildningen ska inte leda till ett reglerat yrke

Kriterierna som ligger till grund för jämförelsen är utbildningens syfte, nivå eller placering, studiernas omfattning samt om utbildningen skiljer sig väsentligt eller inte från

¹⁰ ENIC (*European National Information Centre on academic mobility and recognition*) samt NARIC (*National Academic Recognition Information Centre*) är två internationella samarbetsnätverk som arbetar med erkännande under EU, UNESCO/CEPES och Europarådet.

svensk utbildning. Universitets- och högskolerådets ENIC-NARIC-enhet lämnar sedan ett utlåtande som beskriver utbildningen, dvs. var studierna genomförts, längden på utbildningen, examen, samt en jämförelse med en svensk examen.

Utlåtandet leder dock inte till att personen erhåller en svensk examen. Vidare ger utlåtandet ingen information kring hur många svenska högskolepoäng som den utländska utbildningen motsvarar. Utlåtandet ska fungera vägledande för framtida arbetsgivare eller som vägledning för lärosätena inför eventuella framtida studier.

Om betyget är på danska, engelska, finska, franska, färöiska, isländska, norska, portugisiska, spanska eller tyska behöver det inte översättas utan kan skickas direkt till UHR. I övriga fall måste betygen översättas av en auktoriserad översättare. Personen ska själv ansvara för översättning av betyg. På UHR:s hemsida hänvisas man till exempelvis Kammarkollegiet, Föreningen Auktoriserade Translatorer samt Sveriges Facköversättarförening. Personen som söker får själv bekosta översättningen. En bedömning tar vanligtvis cirka fyra månader från det att alla handlingar har kommit in till ENIC-NARIC Sverige. Resultatet av bedömningen är ett utlåtande, som innebär ett erkännande av utbildningen. Om en arbetsgivare behöver information om utbildningsmeriterna medan personen väntar på ett utlåtande, kan arbetsgivaren vända sig till UHR för att snabbt få ett underhandsbesked.

4.3 Validering inom branscher och professionsyrken

Utöver Universitets- och högskolerådet har ett antal andra svenska myndigheter och organisationer ansvar för validering av utbildning inom ett antal branschyrken och professionsyrken. En person som har invandrat till Sverige har möjlighet att validera sina yrkeskompetenser inom olika branscher. Branschorganisationer inom respektive yrkesområde står bakom de metoder och modeller enligt vilka validering sker. Om valideringen leder till ett yrkesbevis är det branschernas bevis som utgör slutdokumentet, exempelvis i form av ett certifikat, gesällbrev, licens eller behörighet. Just nu används ungefär 25 olika branschmodeller i Sverige och omfattar cirka 140 olika yrkesroller.

Vissa yrken är reglerade genom att det i svensk lag finns definierat vad som krävs för att få arbeta inom yrket, t.ex. en viss examen, auktorisation, legitimation eller annat formellt erkännande. För att få arbeta inom ett sådant yrke måste man ansöka om erkännande hos den behöriga myndigheten eller organisationen för yrket. Socialstyrelsen ansvarar för att bedöma utländska högskoleutbildningar inom 21 reglerade yrken inom hälso- och sjukvårdsområdet, exempelvis läkare, logoped, receptarie och sjuksköterska. Vidare ansvarar nio andra myndigheter och organisationer för att bedöma behörigheten för tio andra reglerade yrken. Därtill finns reglerade yrken som erkänns enligt särskilda direktiv, såsom revisor (Revisorsnämnden), samt yrken inom sjöfart och flyg (Transportstyrelsen). Några yrken, exempelvis inom rättsväsendet, kräver svenskt medborgarskap.

4.4 Skolverket och huvudmän för vuxenutbildningen

Skolverket har i uppdrag att bidra till vuxenutbildningens utveckling genom information och stödjande verktyg till skolhuvudmän kring validering och har därmed, precis som MYH, ett främjandeuppdrag när det gäller validering. Huvudmän för vuxenutbildningen har till uppgift att kartlägga den enskildes kompetens för att möjliggöra att studiegången vid vuxenutbildningen förkortas.

4.5 Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen har ett särskilt ansvar för att nyanlända invandrare erbjuds insatser som främjar en snabb och effektiv etablering på arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingen validerar reell kompetens inför exempelvis anställning och upphandlar externa aktörer och utförare att genomföra valideringen. Genom validering av reell kompetens kan den som söker arbete få sin kompetens bedömd för att erhålla antingen intyg, betyg eller licens.

4.6 Tidigare utredningar och aktuella satsningar

Under senare år har frågor om bedömning av utländsk utbildning och validering tagits upp i ett antal rapporter.

Riksrevisionen granskade 2011 i rapporten *Statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning – förutsägbara, ändamålsenliga och effektiva?* om de statliga insatserna inom utbildningsområdet för invandrade akademiker är tillräckligt förutsägbara, ändamålsenliga och effektiva. Granskningen innefattade Högskoleverkets bedömning av avslutade utländska högskoleutbildningar, Socialstyrelsens prövning och utfärdande av legitimationer för läkare och sjuksköterskor med utländsk utbildning kompletterande utbildningar för akademiker med utländsk utbildning. Därtill inkluderade granskningen länsstyrelsernas samordnade ansvar för språkinsatser.

I rapporten framhåller Riksrevisionen att systemet både kan bli mer effektivt och ändamålsenligt. Vidare framhålls att regeringen bör ta ett större grepp om systemet, vilket skulle kunna resultera i att det skulle effektiviseras och bidra till att personer med utländsk utbildning lättare, och snabbare kan etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Riksrevisionen lägger fram ett antal rekommendationer till regeringen. Bland annat anser myndigheten att regeringen bör säkerställa departementsövergripande samordning och uppföljning av de olika insatserna som genomförs på området, följa upp att det finns kompletterande högskoleutbildningar som är anpassade till såväl studenternas som arbetsmarknadens efterfrågan, samt förtydliga och följa upp länsstyrelsernas samordningsansvar för så kallad målgruppsanpassad undervisning i svenska.

Vidare menar Riksrevisionen att Högskoleverket, numera UKÄ, Socialstyrelsen, samt lärosäten som med kompletterande högskoleutbildningar i samråd med andra ansvariga myndigheter bör förbättra informationen till utrikes födda akademiker. Ansvariga myndigheter bör även arbeta med de interna processerna för att kunna korta ned handläggningstiderna.

Regeringen kommenterade Riksrevisionens förslag (skr. 2011/12:9) skrivelsen i Riksrevisionens rapport om statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning med att systemet kan göras både mer ändamålsenligt och effektivt. Bland annat menade regeringen att den skulle fortsätta med den långsiktiga satsningen på kompletterande högskoleutbildningar för nuvarande yrkesgrupper.

Högskoleverket publicerade rapporten *Bedömning av utländsk utbildning – gör den nytta?* år 2012. I rapporten redovisas bedömningsverksamheten vid myndigheten under 2011 och resultaten av en enkät som skickades ut till ett antal sökande. Av enkäten framgick att en majoritet som hade fått ett utlåtande under 2011 hade fått sin utbildning jämförd med en svensk kandidatexamen. En stor andel av de svarande menade att de skulle använda utlåtandet för fortsatta studier eller för att söka arbete. Många var nöjda med utlåtandet, medan andra ville att utlåtandet skulle vara mer detaljerat.

I enkäten framkom även synpunkter om långa handläggningstider för att få ett utlåtande. Några av Högskoleverkets slutsatser i rapporten är att bedömningsverksamheten bör utvecklas, processen bör förenklas och handläggningstiderna bör förkortas samt samverkan med arbetsmarknaden bör utvecklas.

Myndigheten för yrkeshögskolan publicerade rapporten *Hur vidareutveckla den nationella strukturen för validering?* i januari 2013. I rapporten lämnas ett antal rekommendationer för myndigheternas fortsatta valideringsarbete och vilka uppdrag regeringen ska ge till dessa myndigheter. Bland annat lämnas en rekommendation om att Universitets- och högskolerådet bör få regeringens uppdrag att utveckla metoder för att genomföra bedömning för individer som saknar dokument. Regeringen bör vidare ge de ansvariga myndigheterna för reglerade yrken i uppdrag att tillsammans ta fram metoder för att bl.a. validera reell kompetens. Vidare bör strukturer för uppföljning och utvärdering av valideringsinsatser utvecklas.

I Saco:s rapport *Orientering utan karta och kompass – Invandrade akademiker om vägen till svensk arbetsmarknad* från 2013 riktas stark kritik mot det innevarande systemet. Även i denna rapport efterfrågas tydligare och bättre information. Saco menar att informationen ofta är bristfällig. Den är dessutom inte individanpassad och är oftast tillgänglig enbart på svenska. För att möjliggöra ett tydligare informationsflöde bör ansvariga myndigheter samverka i högre utsträckning.

Regeringen gav i januari 2013 Statskontoret i uppdrag att kartlägga och bedöma valideringsinsatser för utrikes födda, vilket redovisades i rapporten *Kartläggning och bedömning av valideringsinsatser för utrikes födda*. Statskontoret undersökte endast validering av reell kompetens och inte formell kompetens. De områden som undersöks i rapporten är Arbetsförmedlingens validering och valideringen inom den kommunala vuxenutbildningen. I rapporten konstaterar Statskontoret bland annat att nyanländas kompetens valideras i liten utsträckning, att det finns olika tolkningar av begreppet validering och att kunskapen om validering hos de ansvariga aktörerna måste förbättras.

Statskontorets förslag omfattar förslag till regeringen och till Arbetsförmedlingen. Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen i uppdrag att undersöka och redovisa en lämplig omfattning av den validering som genomförs vid myndigheten, att tydliggöra myndighetens valideringsinsatser och att utreda de problem som rör upphandlingen av bransch-inriktade valideringsmodeller och att lämna förslag på åtgärder. Regeringen bör vidare pröva frågan om det finns behov av att klargöra gränserna mellan Skolverkets och Myndigheten för yrkeshögskolans främjandeuppdrag. I det sammanhanget kan det finnas anledning att också överväga behovet av att tydliggöra Myndigheten för yrkeshögskolans uppdrag inom valideringsområdet.

Statskontoret föreslår att Arbetsförmedlingen prövar att i högre utsträckning använda branschvalidering för att synliggöra nyanländas kompetens även inom yrkesområden där det för närvarande saknas en tydlig efterfrågan på arbetskraft och dessutom ser över möjligheterna att i högre utsträckning kombinera valideringsinsatser med arbetspraktik och arbetsplatsförlagt lärande.

Universitets- och högskolerådet fick i december 2013 i uppdrag av regeringen att utvärdera och analysera effekten och användningen av utlåtanden av avslutad utländsk utbildning. Myndigheten redovisade i oktober 2013 en delrapport kallad *Utvärdering av effekten och användningen av utlåtanden*. En slutrapport ska lämnas i slutet av oktober 2014.

Regeringen har även gett i uppdrag åt Universitets- och högskolerådet att utreda och belysa behovet av att kunna bedöma utländska examina för personer som saknar dokumentation och att föreslå vilka metoder som skulle kunna användas för bedömning i de fall dokumentation saknas. Uppdraget *Bedömning av utländsk utbildning för personer som saknar dokumentation* redovisades i oktober 2013. UHR gör i redovisningen en uppskattning om att det kan röra sig om 500–600 ärenden per år som skulle kunna bedömas med den föreslagna metoden. Myndigheten anser att det krävs utökade resurser vid UHR, men även att lärosäten, Komvux och Arbetsförmedlingen ska ges ekonomisk ersättning eller andra incitament för att arbeta med validering av reell kompetens.

Regeringen gav i december 2013 Arbetsförmedlingen i uppdrag att utveckla metoderna för och omfattningen av validering av nyanlända invandrares kompetens. Arbetsförmedlingen ska bl.a. öka antalet deltagare i validering enligt branschmodeller och bedömning av utländska utbildningar bland nyanlända. Uppdraget ska redovisas i samband med Arbetsförmedlingens årsredovisning för 2014 i februari 2015.

5. Tillgodoräknande av tidigare högskoleutbildning och validering av reell kompetens inom högskolan

I detta kapitel diskuterar vi tillgodoräkning av såväl formell som reell kompetens vid landets universitet och högskolor. Kapitlet baseras i huvudsak på dokumentstudier. Vi har även genomfört ett antal kompletterande intervjuer med personer som arbetar med tillgodoräkning vid ett antal svenska lärosäten för att få ytterligare fakta om hur det går till på olika lärosäten.

Svenska lärosäten ska enligt 6 kap 6 § i högskoleförordningen (1993:100) bedöma tillgodoräknande av utbildning vid annan högskola, utländsk utbildning och reell kompetens. Ett tillgodoräknande avser ett beslut om viss utbildning, kunskaper eller färdigheter förvärvade i yrkesverksamhet som får ingå i en kurs eller examen och syftar till att en student, dvs. en person som är antagen och bedriver studier vid lärosätet, inte ska behöva läsa om något som personen redan har studerat. Personen måste emellertid redan vara antagen till en utbildning vid lärosätet.

Varje enskild student har rätt att tillgodoräkna sig en utbildning om kunskaperna motsvarar den utbildning som de är avsedda att tillgodoräknas för. En student får dessutom tillgodoräkna sig motsvarande kunskaper som har förvärvats genom att vara yrkesverksam. Vid bedömning av reell kompetens gör lärosätena en prövning av den samlade kompetensen för att se om tidigare meriter skapar förutsättningar för att klara den utbildning som studenten söker. Den reella kunskapen måste dock kunna styrkas med relevanta intyg samt en egen motivering.

Som stöd till hur bedömningarna kan göras finns Sveriges universitets- och högskoleförbunds (SUHF) rekommendationer för att validera reell kompetens inom högskolan (REK 2009-2). SUHF:s rekommendationer ska fungera som komplement till högskoleförordningens 6 kap 12–14 §§. I rekommendationerna uttrycks bland annat att lärosätena ska främja ett generöst förhållningssätt till tillgodoräknande. Mot denna bakgrund ska tidigare studier kunna tillgodoräknas även om liknande utbildning inte finns vid lärosätet.

Respektive lärosäte använder sig även av lokala riktlinjer för tillgodoräknande av utländsk utbildning, även kallat tillgodoräknandeordning. Dessa riktlinjer innehåller bland annat föreskrifter om förhandsbesked och delegation av beslutsrätten.

5.1 Bedömningsprocessen

Det är respektive lärosäte som avgör om tidigare utlandsstudier kan tillgodoräknas eller inte. Beslutet om tillgodoräknande är dessutom enbart giltigt vid det lärosäte där beslutet har fattats. I de flesta fall är det respektive institution som ansvarar för tillgodoräknandeprocessen och vem som fattar beslut kan skilja sig åt mellan lärosätena.¹¹

¹¹ Information om hur tillgodoräknandeprocessen går till finns tillgänglig på respektive lärosätes hemsida.

Vid tillgodoräknande krävs vanligtvis följande dokument:

- Ett officiellt utfärdat kursbevis. Beviset ska tydliggöra kursens benämning, omfattning (poäng och/eller timmar) samt betyg. Därtill ska kursbeviset även inkomma i en översatt vidimerad kopia, vanligtvis om det är utfärdat på ett annat språk än svenska, norska, danska, engelska, tyska eller franska.
- Kursplan, dvs. kursens innehåll
- Litteraturlista

Vid några lärosäten krävs även en beskrivning av utbildningssystemet, exempelvis vad som krävs vid heltidsstudier och hur studierna är organiserade.

Om tillgodoräkandet ska grundas genom bedömning av reell kompetens ska studenten bifoga ett arbetsgivarintyg. Dokumentet ska bland annat innehålla uppgifter om arbetets omfattning och en utförlig redovisning av de kunskaper som förvärvats genom yrkesverksamhet. Därtill ska studenten bifoga referenser eller någon form av tjänstgöringsintyg. Ytterligare dokument kan tillkomma.

Handläggningstiden vid ansökan om tillgodoräknande av utlandsstudier varierar mellan lärosätena. Tillgodoräkandet bör dock behandlas utan fördröjning med anledning av att det annars kan påverka studenten negativt. Exempelvis kan det försvåra möjligheterna till förnyat studielån.

I enlighet med förordningen (1993:1153) om redovisning av studier m.m. vid universitet och högskolor ska tillgodoräknad utbildning eller annan tillgodoräknad verksamhet redovisas i Ladok. Därtill ska studenten meddelas skriftligt om beslutet. Om en student får ett avslag ska en skriftlig motivering från lärosätet bifogas. En student har rätt att överklaga sitt tillgodoräknande till Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH).

Vid bedömning av såväl formell som reell kompetens har självskattning i högre utsträckning kommit att bli ett inslag i bedömningen. Detta uttrycks exempelvis i Mälardalens högskolas skrift *Arbetsmaterial för bedömning av reell kompetens och tillgodoräknande på Mälardalens högskola*:

Självskattning är en viktig del i processen kring bedömning av reell kompetens, framför allt för att reflektera kring och bli medveten om den egna kunskapen samt relationen mellan den egna kunskapen och de aktuella lärandemålen i kursplanerna.¹²

Vidare ska självskattningen resultera i att studenten får möjlighet att pröva sina kunskaper mot respektive kurs lärandemål. Studenten ges även möjlighet att motivera sin egen bedömning.

¹² Mälardalens högskola (2011). Arbetsmaterial för bedömning av reell kompetens och tillgodoräknande på Mälardalens högskola, sid. 9

Lärosäten kan ge preliminära utlåtanden till invandrade personer med flyktingstatus¹³. En person som vill studera vid ett lärosäte ges möjligheten att få ett förhandsbesked, även om han eller hon inte uppfyller kraven på att vara en student. Utlåtandet kan sedan eventuellt resultera i ett tillgodoräknandebeslut. Detta tydliggörs även i SUHF:s rekommendationer:

Den som inte är student men är invandrade/flykting med akademisk utbildning i hemlandet och som strävar efter att i Sverige komplettera denna, bör så långt möjligt erbjudas att få ansökan om tillgodoräknande prövad utan att uppfylla kravet på att vara student vid högskolan.¹⁴

Att tillhandahålla ett preliminärt utlåtande är emellertid en resursfråga, vilket bekräftas av flera intervjupersoner. Flera lärosäten har idag inte möjlighet att ge preliminära utlåtanden till personer som inte är studenter.

Ett par intervjuutsagor lyfter dels behovet av samverkan med andra lärosäten, dels behovet av en gemensam instans för förbättrad samverkan mellan myndigheter och lärosäten. Det anses finnas ett behov av att skapa en helhetssyn, vilket fordras för att kunna skapa likvärdiga bedömningar. Detta anses även kunna bidra till bättre kvalitet i tillgodoräknandeprocessen.

5.2 Tidigare utredningar inom området

I Högskoleverkets rapport *Reell kompetens vid bedömning av behörighet och tillgodoräkningen* från 2009 framkommer att lärosätena anser att det är svårt att bedöma reell kompetens. Reglerna i högskoleförordningen anses vara otydliga och att flera begrepp är oklara. Därtill menar flera att det är svårt att garantera likvärdiga och rätts-säkra bedömningar. I rapporten framhålls att flera lärosäten behöver mer ekonomiska resurser för att kunna fortsätta utveckla arbetet med bedömning av reell kompetens.

Flera lärosäten framhåller att förbättrad samordning och bättre information till de sökande är viktiga faktorer för att arbetet med bedömning av reell kompetens ska kunna fortsätta utvecklas vid lärosätena. Högskoleverket konstaterar att det är viktigt att de metoder som används vid bedömning av reell kompetens genomförs på ett likvärdigt sätt med transparenta metoder. Därtill gör myndigheten bedömningen att det är viktigt att lärosäten tillhandahåller utförlig och lättillgänglig information till de sökande och att tillräckliga resurser måste avsättas så att bedömningarna utförs med hög kvalitet.

¹³ En person med flyktingstatus avser i detta sammanhang en person som exempelvis har varit tvungen att lämna kvar dokumentation eller att arkiv med information förstörts, se Direktiv 2004/83/EG

¹⁴ SUHF Rekommendationer om tillgodoräknande av utländsk högskoleutbildning i grundutbildning, sid. 3

6. Komplettering av utbildningar

I detta kapitel beskriver vi kompletterande akademiska utbildningar. Det finns ett antal olika kompletterande utbildningar för utrikes födda akademiker som arrangeras av ett antal universitet och högskolor runt om i Sverige. Flera av dessa genomförs i samarbete med bland annat Arbetsförmedlingen och branschorganisationer, länsstyrelser och kommuner. Ett antal utbildningar genomförs som uppdragsutbildningar.

Generellt kan sägas att det finns två olika varianter av komplettering av utbildning. Den ena varianten är kompletterande utbildning för personer som är folkbokförda i Sverige och har en avslutad eftergymnasial utbildning från ett annat land än Sverige. Dessa personer kan delta i en kompletterande utbildning vid ett lärosäte för att få en svensk examen, enligt förordningen (2008:1101) om högskoleutbildning som kompletterar avslutad utländsk utbildning. Denna kompletterande utbildning är alltså tänkt att komplettera en redan befintlig utbildning och ska resultera i ökade möjligheter att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.¹⁵

Den andra varianten av kompletterande utbildning är om en person har en oavslutad, eller i vissa fall avslutad, eftergymnasial utbildning från ett annat land än Sverige och vill komplettera utbildningen i Sverige för att få en examen. Normalt söker personen till en utbildning, blir antagen och anholder därefter om att få hela eller delar av den oavslutade utbildningen validerad och godkänd av lärosätet för att sedan komplettera med ett antal kurser och slutligen få en examen. Enligt högskoleförordningen (1993:100) har varje enskild individ rätt att få tidigare kunskaper bedömda för såväl behörighet till utbildning som för tillgodoräknande av kurser. Det är dock inte säkert att det är möjligt att få den utländska utbildningen godkänd.

6.1 Regeringens satsningar

Det finns ett antal kompletterande utbildningar som finansieras med medel från regeringens integrationssatsning. Regeringen har de senaste 15 åren gett olika lärosäten i uppdrag att arrangera sådana utbildningar. Utbildningarna syftar till att skapa möjligheter för studenter med avslutad utländsk högskoleutbildning från tredje land att få en svensk examen och få de kunskaper som behövs för att kunna utöva yrket i Sverige. Integrationssatsningarna genomförs idag inom följande områden: juristutbildning, lärarutbildning (ULV), utbildning för läkare, tandläkare och sjuksköterskor, samt utbildning för veterinärer.

År 2007 föreslog regeringen satsningar på 26 miljoner som syftade till att erbjuda invandrade akademiker med utländsk utbildning kompletterande utbildning för jurister och lärare. Året därpå föreslog regeringen att ett antal lärosäten skulle ordna kompletterande utbildningar inom hälso- och sjukvårdsområdet. Under 2008 gjordes alltså satsningar på 46 miljoner kronor och därefter gjordes ytterligare satsningar på 94,2 miljoner kronor per år under perioden 2009–2011 på bl.a. kompletterande

¹⁵ Begreppsdefinitionen kompletterande utbildning grundas på förordningen (2008:1101) om högskoleutbildning som kompletterar avslutad utländsk utbildning samt tidigare definitioner som använts i utredningar av dåvarande Högskoleverket samt Riksrevisionen, se bl.a. HSV 2012:8 R.

utbildning för personer med hälso- och sjukvårdsutbildning från tredje land och för läkare med utländsk examen. Satsningen avsåg även så kallade vägledningsåtgärder för personer med utländsk utbildning eller yrkeserfarenhet.

Hösten 2010 startade även en kompletterande utbildning för tandläkare. År 2012 anslog regeringen 51 miljoner kronor och året därpå 52 miljoner kronor till kompletterande utbildningar för lärare, jurister, läkare, tandläkare och sjuksköterskor. År 2014 har regeringen anslagit 70 miljoner kronor för kompletterande utbildningar för personer med utländsk examen.

6.2 Kompletterande utbildning för jurister

Kompletterande utbildningar för utländska jurister ges vid Göteborgs universitet och Stockholms universitet. Utbildningen omfattar 120 högskolepoäng under två års heltidsstudier. Undervisningen sker på svenska och inkluderar kurser i exempelvis civilrätt, straff- och processrätt samt förvaltningsrätt. Programmet inleds med en introduktionsutbildning och avslutas med ett examensarbete motsvarande en termins studier (30 högskolepoäng). Studenten ges även möjlighet att få språkstöd parallellt med studierna. Syftet med utbildningen är att ge studenten en svensk juristexamen. Vidare syftar utbildningen till att ge studenten god kunskap för annat juridiskt arbete inom bland annat offentlig förvaltning och näringsliv eller för fortsatta forskarstudier.

För att kunna antas till utbildningen krävs att studenten har en fyraårig utländsk juristexamen, varav minst två och ett halvt år ska kunna tillgodoräknas. Tidigare examen ska vara validerad av UHR. För att bli antagen krävs goda kunskaper i svenska och studenten får genomföra ett språktest, såväl skriftligt som muntligt.

Kompletteringsutbildning för utländska jurister kommer inte att ges vid Stockholms universitet under hösten 2014. Anledningen till att utbildningen tills vidare är lagd på is är för att utbildningen attraherar fel målgrupp, dvs. personer med svenska gymnasiebetyg som har studerat utomlands. Därtill är flertalet redan yrkesverksamma, vilket resulterar i problem med låg genomströmning. Ett annat problem som påtalats har varit bristande språkkunskaper. I en skrivelse till utbildningsdepartementet i november 2013 konstaterar man att de språkliga förutsättningarna hos studenterna inte alltid räcker till för att klara av en så pass, ur ett språkligt perspektiv, komplicerad utbildning vilket även det försämrar genomströmningen.

Mot denna bakgrund gav regeringen UHR i uppdrag att utreda problem med kompletterande utbildning för personer med avslutad utländsk juristutbildning. Uppdraget, där myndigheten skulle föreslå åtgärder, återrapporteras i juni 2014. Ett av förslagen var att inrätta en preparandutbildning i svenska före den kompletterande utbildningen.¹⁶

6.3 Kompletterande utbildning för lärare (ULV)

Utländska lärares vidareutbildning (ULV) avser kompletterande utbildning för akademiker med en avslutad utländsk lärarexamen eller förskolelärarexamen och ska leda till svensk lärarexamen. Högskoleutbildningen omfattar 120 högskolepoäng och ges vid sex lärosäten på hel- eller halvfart: Göteborgs universitet, Linköpings universitet, Malmö högskola, Stockholms universitet, Umeå universitet och Örebro universitet.

¹⁶ Universitet och högskolerådet (2014). PM – Uppdrag om kompletterande utbildningar – avslutad utländsk juristutbildning

Utbildningen har anordnats som ett särskilt regeringsuppdrag sedan 2007 och Stockholms universitet är nationell samordnare för utbildningen.

Utbildningen är individanpassad och tar sin utgångspunkt i tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet. Studierna omfattar som mest 120 högskolepoäng, beroende på tidigare utbildning och yrkeserfarenhet. Studenten måste ha dokumenterade kunskaper i Svenska B eller motsvarande för att kunna bli antagen. Studietakt och studieupplägg varierar mellan lärosätena och det finns möjlighet att studera kurser på distans. Utbildningen omfattas även av verksamhetsförlagd utbildning (VFU).

I utvärderingen *ULV-projektet 2007 – 2010. Utfall, konsekvenser och reflektioner* framgår att 88 procent av de tidigare studenterna numera arbetar som lärare. Vidare visade utvärderingen att utbildningen är ett ”lyckosamt projekt” och att målet med utbildningen, att göra akademiker med utländsk lärarutbildning anställningsbara, har uppfyllts.¹⁷

Hittills har söktrycket till utbildningen varit högt och regeringen föreslog i budgetpropositionen för 2014 att ytterligare 13 miljoner kronor avsätts för verksamheten, studiemedel inkluderat. Tillskottet beräknas skapa cirka 100 nya utbildningsplatser.¹⁸

6.4 Kompletterande utbildning för läkare, tandläkare och sjuksköterskor

Kompletterande utbildning för läkare ges vid Göteborgs universitet, Linköpings universitet och Karolinska institutet, där sistnämnda lärosäte agerar utbildningssamordnare. Kompletterande utbildning för tandläkare anordnas vid Karolinska institutet samt Göteborgs universitet, och kompletterande utbildning för sjuksköterskor anordnas vid Göteborgs universitet och Karolinska institutet.

Syftet med den kompletterande läkarutbildningen är att den ska ge de kunskaper och färdigheter som krävs för att fullgöra allmäntjänstgöring, vilket fordras för att få behörighet som läkare. Syftet med tandläkarutbildningen är att den ska ge de kunskaper och färdigheter som krävs för att utöva tandläkaryrket i Sverige. Sjuksköterskeutbildningen syftar till att ge de kunskaper och färdigheter motsvarande Socialstyrelsens krav för att utfärda svensk sjuksköterskelegitimation.

För att kunna söka läkar- och tandläkarutbildningen krävs examen samt ett utfärdat beslut om utredning om kompletterande utbildning från Socialstyrelsen. Därtill krävs godkända kunskaper i svenska motsvarande Svenska B. För att kunna söka sjuksköterskeutbildningen krävs att den sökande har en treårig eftergymnasial sjuksköterskeutbildning samt beslut från Socialstyrelsen och legitimationsgrundande kompletteringsprogram för sjuksköterskor samt godkända kunskaper i svenska, motsvarande Svenska B. Urvalet sker genom en samlad bedömning av tidigare utbildning och arbetserfarenhet, samt intervju.

Den kompletterande utbildningen omfattar såväl teoretiska studier som klinisk praktik och består av ett års heltidsstudier (60 hp). När utbildningen är genomförd kan studenten ansöka om legitimation. Socialstyrelsen är ansvarig myndighet och utfärdar

¹⁷ Bredänge G. och Cornelius Å. (2012). *ULV-projektet 2007–2010. Utfall, konsekvenser och reflektioner*. Se även Högskoleverkets rapport *Utvärdering av två kompletterande lärarutbildningar – ULV och VAL I* (2012:7 R)

¹⁸ Under höstterminen 2013 sökte 341 personer och hittills har 233 sökt utbildningen som startar under vårterminen 2014, för mer information, se <http://www.uhr.se>

legitimation för dessa reglerade yrken. Läkarstudenterna behöver inledningsvis även söka behörighet att genomföra allmäntjänstgöring. Tandläkare- och sjuksköterskestudenterna kan emellertid ansöka om legitimation direkt efter avslutad utbildning.

6.5 Kompletterande utbildning för veterinärer

Tilläggsutbildning för utländska veterinärer för erhållande av svensk legitimation (TUVE) är en kompletterande utbildning för utländska veterinärer från ett tredje land. Utbildningen syftar till att ge kunskap om och insyn i svensk djurhållning och verksamhet och ska leda till en svensk veterinärlegitimation. Inom ramen för utbildningen ges även praktisk färdighetsträning. Satsningen vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har funnits sedan 1999 och ges vid Institutionen för husdjurens miljö och hälsa i Skara. Under vårterminen 2014 kommer inga studenter antas då utbildningsplanen ska revideras. Därefter ska utbildningen flyttas till Uppsala.

6.6 Aspirantutbildningar

Med en aspirantutbildning avses en utbildning som ska bidra till att förbättra möjligheterna för utrikes födda akademiker på den svenska arbetsmarknaden genom en kombination och teori- och praktikbaserat lärande. Aspirantutbildningar genomfördes på uppdrag av regeringen första gången mellan 1995 och 1997 och återupptogs under 2002. Under den första etappen anordnades aspirantutbildningen vid 13 lärosäten. När utbildningen återupptogs gavs den enbart av Malmö högskola, Linköpings universitet samt Högskolan i Borås. Idag ges utbildningen vid två lärosäten: Malmö högskola och Linköpings universitet. Därtill ges utbildningen numera utan ett särskilt regeringsuppdrag.

För att kunna bli antagen till utbildningen krävs en avslutad utländsk högskoleutbildning motsvarande minst tre års heltidsstudier, samt Svenska B och Engelska A eller motsvarande. Personen som söker måste vara folkbokförd i Sverige och ha ett annat modersmål än svenska.

Studieplanen varierar mellan lärosätena. Vid Malmö högskola är studieplanen individanpassad och varierar mellan 30 högskolepoäng (en termin) till 120 högskolepoäng (fyra terminer). Utbildningen vid Malmö högskola har två inriktningar: en allmän och en förvaltningsinriktning. Kurserna väljs i samråd med en handledare inom det område där studentens kompetens behöver stärkas. Inom ramen för utbildningen genomförs praktik, vanligtvis mellan 10 till 20 veckor.

Vid Linköpings universitet ges utbildningen över två terminer. Utbildningen består av en teoretisk del med inriktning mot det svenska språket och samhället (15 hp), en kompletteringsdel med ämnesstudier (27–30 hp), samt en praktikdel (15–18 hp). Inriktningen på utbildningen är allmän, och tidigare studenter har bland annat varit ekonomer, socionomer, kemister, agronomer och informatörer.

I Högskoleverkets rapport från 2012 framkom att av de studenter som examinerats från utbildningen under perioden 2002–2008 hade 56 procent etablerats på arbetsmarknaden 2010. 19 procent var så kallat svagt etablerade.¹⁹

¹⁹ Högskoleverket (2012). Kompletterande utbildningar för utländska akademiker 2012:8R

6.7 Tidigare utredningar inom området

I Högskoleverkets regleringsbrev för 2012 fick myndigheten uppdraget att kartlägga och analysera kompletterande utbildningar för utländska akademiker i Sverige. Uppdraget redovisades i rapporten *Kompletterande utbildningar för utländska akademiker*, där myndigheten framhöll att anledningar till att studenter inte fullföljer sina studier ofta är ett resultat av bristande kunskaper i svenska samt olika sociala och ekonomiska problem. Mot denna bakgrund är det viktigt att lärosäten, samt ansvariga myndigheter, aktivt följer upp studenter som gått en kompletterande utbildning.

I rapporten *Utvärdering av kompletterande utbildning för akademiker med utländsk examen* utvärderas de kompletterande jurist-, lärar-, samt förvaltningsutbildningarna under åren 2005–2010. För att kunna analysera arbetsmarknadseffekterna av nämnda utbildningar har författarna använt analysmetoden matchning (en så kallad matchad jämförelsegrupp).²⁰

Under perioden började 1 271 akademiker med utländska utbildningar. Undersökningen visar att lärarutbildningarna resulterar i en inkomstökning med 39 procent. Deltagare i förvaltningsutbildningen ökade sina inkomster med drygt 71 procent. Sysselsättningsgraden ökade med 26 procent respektive 44 procent för de som gått lärarutbildning respektive förvaltningsutbildning. De som har gått den kompletterande juristutbildningen har 120 procent större sannolikhet att ha ett juristyrke än om de inte gått en kompletterande utbildning enligt studien.²¹

I rapporten *Statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning – förutsägbara, ändamålsenliga och effektiva?*, se **avsnitt 4.6**, konstaterar Riksrevisionen bland annat att utbildningsplatserna inte är tillräckliga och att anslagna medel inte används till fullo. 63,2 miljoner kronor av de 93,6 miljoner kronor som avsattes under 2010 nyttjades inte. Motsvarande siffror för 2008 respektive 2009 är cirka 44 av 46 miljoner kronor och drygt 34,8 av 94,2 miljoner kronor. Samtidigt menar hälften av de tillfrågade lärosätena att den ersättning som de erhåller inte räcker för att täcka deras kostnader.

Vidare konstaterar Riksrevisionen att information om kompletterande utbildningar inte når rätt målgrupp och att det finns ett behov av att se över lärosätenas information till de sökande. I rapporten beskrivs svenskkunskaper, antalet praktikplatser och studiefinansiering som huvudsakliga hinder. Exempelvis bör utbildningarna tillhöra lärosätenas ordinarie verksamhet. Såväl Göteborgs universitet, som Karolinska institutet och Stockholms universitet (ULV-utbildningen) menar att det är problematiskt att de kompletterande utbildningarna inte är permanenta satsningar.

²⁰ Deltagare paras ihop med icke-deltagare och icke-deltagarna ska vara så lika deltagarna som möjligt gällande ett antal olika faktorer. Effekterna som sedan studeras är skillnader mellan deltagare och icke-deltagare avseende andel med ett yrke relevant till utbildningen tre år efter påbörjad utbildning, sysselsättningsgrad och inkomst.

²¹ Niknami och Schröder (2012). *Utvärdering av kompletterande utbildning för akademiker med utländsk examen* Juristutbildning, lärarutbildning och förvaltningskunskap. Institutet för social forskning (SOFI) och Stockholms universitets Linnécentrum för integrationsstudier (SULCIS)

7. Utbildning i svenska språket

Kommunerna har ansvar för att erbjuda undervisning i svenska språket till nyanlända vuxna personer. Det finns två olika sorters undervisning: svenska för invandrare (sfi) och svenska som andraspråk, vilket benämns sas eller SvA, och som ges vid den kommunala vuxenutbildningen (Komvux). Sfi ges två timmar om dagen på dagtid. Förutom sfi och SvA finns det satsningar på yrkessvenska i olika delar av landet. Två av dem beskrivs nedan:

7.1 Svenska för yrkesutbildade (SFX)

Svenska för yrkesutbildade (SFX) är en satsning bland kommunerna i Stockholms län, Länsstyrelsen i Stockholms län och Kommunförbundet i Stockholms län. SFX avser, som namnet antyder, svenskundervisning för yrkesutbildade utrikes födda personer. Till skillnad från Svenska för invandrare (SFI) fokuserar SFX på yrkesspråket med syfte att förkorta tiden till ett inträde på arbetsmarknaden. Normalt är det undervisning sex timmar per dag. Utöver språkundervisning får deltagaren kunskap om hur den svenska arbetsmarknaden fungerar.

Språkkurserna är indelade efter ett antal olika yrkesområden och erbjuds för bland annat ingenjör (Sfinx), medicinsk personal (Sfa), ekonomer, jurister, samhälls-, personal- och systemvetare (Sfej) samt pedagoger (Sfp). Svenska för ekonomer, jurister, samhälls-, personal- och systemvetare erbjuder en mentor i samarbete med JUSEK. Inom ramen för utbildningen erbjuds även en praktikperiod. Kursinnehållet och förkunskapskraven skiljer sig mellan respektive yrkesområde.²²

I Stockholmsområdet finns dessutom *Sfinx (Intensiv svenska för ingenjörer)* som ges vid KTH sedan årsskiftet 2007/2008 i syfte att ge utländska ingenjörer goda kunskaper i svenska, tekniskt språk samt kunskaper om den svenska arbetsmarknaden. Utbildningen bedrivs i samarbete med Stockholms stad och Järfälla kommun. För att kunna bli antagen krävs en utländsk ingenjörsexamen, svenskt uppehållstillstånd och att den sökande inte varit i Sverige i mer än två år. Vidare krävs kunskaper i svenska (från nybörjanivå upp till avslutad sfi D) och förkunskaper i engelska motsvarande Engelska A. Sfinx-programmet inleds med svenskundervisning i Järfälla och Stockholm. Studierna löper sedan parallellt med auskultation och/eller studier på KTH. Studierna pågår vanligtvis under 12–18 månader och studieplanen är en individuellt anpassad studieplan. Deltagaren har även möjlighet att få vägledning och CV-granskning via Arbetsförmedlingen.

7.2 Svenska för utländska akademiker (SFUA)

Svenska för utländska akademiker (SFUA) ges vid Högskolan i Borås i samarbete med Arbetsförmedlingen och komvux. Satsningen syftar till att bidra till snabbare språkinläring så att vägen till kompletterande studier och/eller arbete förkortas. Undervisningen, som ges under högst 30 veckor, omfattas av svenskundervisning

²² Ytterligare inriktningar är språkundervisning för bussförare (Sfb), företagare (Sff), hantverkare (Sfh), lastbilschaufförer (Sfl) och programmerare (Sfx-IT).

och studier i samhällskunskap. För att kunna söka krävs en utländsk akademisk utbildning motsvarande minst två års avslutade studier.

7.3 Exempel på utredningar inom området

Enligt Kommunförbundet i Stockholms län och Länsstyrelsen i Stockholm visar utvärderingar av SFX-utbildningarna bl.a. att de språkliga målen uppnås med avsevärt förkortad studietid på SFX-utbildningarna och att tiden till arbete inom respektive yrkesområde och företagande har förkortats drastiskt.

Regeringen tillsatte i september 2011 en utredning om hur valfrihet och individuell anpassning kan ökas inom utbildning i svenska för invandrare (sfi). Utredningen Svenska för invandrare – valfrihet, flexibilitet och individanpassning (SOU 2013:76) överlämnades i oktober 2013. I utredningen föreslås att sfi och svenska som andraspråk på grundläggande nivå (SvA) sammanförs till en utbildning inom komvux och att sfi ska vara den enda grundutbildningen i svenska språket för vuxna invandrare. I början av augusti 2014 lämnade dock regeringen in en lagrådsremiss där man föreslår att SFI avvecklas som egen skolform och inordnas i den kommunala vuxenutbildningen.²³

Vidare lyfts förslag om att elever ska kunna få en individanpassad utbildning, exempelvis genom att personen erbjuds möjligheten att parallellt kunna läsa sfi med ämnen inom vuxenutbildningen. Eftersom elevernas utbildningssituation, övriga behov och förutsättningar varierar kraftigt föreslår utredningen att utbildningen bör anpassas till varje individ så att den enskilde kan genomföra utbildningen i sin egen takt. Det ska även vara möjligt att välja en annan utbildningsanordnare om eleven inte är nöjd.

²³ Utbildningsdepartementet (2014). Lagrådsremiss – Individualisering och integration – en effektivare vuxenutbildning

8. Särskilda arbetsmarknadssatsningar

Det finns särskilda satsningar som syftar till att underlätta för invandrade akademiker att etablera sig på arbetsmarknaden. Nedan beskrivs fyra satsningar som pågår under 2014.

8.1 Korta vägen

Korta vägen är en arbetsmarknadssatsning mellan privata, ideella och offentliga aktörer i samverkan med ett antal lärosäten och Arbetsförmedlingen. Satsningen finansieras av Arbetsförmedlingen och syftar till att förkorta nyanlända utomnordiska akademikers väg till arbetsmarknaden i Sverige. Utbildningen ska resultera i ökade möjligheter till arbete i enlighet med tidigare utbildning, eller fortsatta högskolestudier genom komplettering av tidigare examen i enlighet med kraven på den svenska arbetsmarknaden.

Ansökan till Korta vägen sker via Arbetsförmedlingen. För att kunna bli antagen krävs en akademisk examen eller minst tre års högskolestudier och att den sökande är inskriven vid sin lokala arbetsförmedling. Behörighetskraven skiljer sig mellan lärosätena och ytterligare behörighetskrav, exempelvis godkänt språktest, kan tillkomma.

Genom en kombination av så kallad strukturerad introduktion, praktik och handledarstöd ska vägen till den svenska arbetsmarknaden förkortas. Inom ramen för satsningen ingår individuell coaching och yrkescoaching, språkundervisning, grundläggande IT-undervisning samt arbetsplatsförlagd utbildning. Utbildningens innehåll och omfattning skiljer sig mellan lärosätena, men sker vanligtvis under 26 till 40 veckor och ges på heltid. Ett viktigt moment i utbildningen är kartläggning och bedömning av studentens kompetens. I samråd med handledare får studenten möjlighet att bland annat få sin gymnasiala kompetens och arbetserfarenhet bedömd. Ett ytterligare moment är yrkescoachningen där studenten exempelvis får möjlighet till CV-granskning.

Korta vägen har funnits i västra Sverige sedan 2004. Flera lärosäten, bland andra Handelshögskolan Göteborg, Högskolan i Skövde, Högskolan i Borås, Högskolan i Halmstad och Högskolan Väst inledde verksamheten tidigt. 2010 lanserades satsningen på nationell nivå, vilket resulterade i att verksamheten inleddes vid ytterligare åtta lärosäten: Malmö högskola, Linnéuniversitetet (dåvarande Växjö universitet), Karlstad universitet, Stockholms universitet, Högskolan i Falun (numera Högskolan Dalarna), Gävle högskola, Umeå universitet och Luleå universitet. Korta vägen finns numera på 14 universitet och högskolor.²⁴

²⁴ Lärosäten som tillkom under 2012–2013 var Uppsala universitet och Blekinge tekniska högskola. Utbildningen ges inte längre vid Handelshögskolan i Göteborg/Göteborgs universitet utan av Folkuniversitetet i Göteborg. Även Folkuniversitetet i Karlstad och Jönköping anordnar Korta vägen.

I en undersökning genomförd av Stockholms universitet visades att 95 procent av de 137 akademiker som avslutat Korta vägen i Stockholm hade haft en kvalificerad praktik. Hälften hade sedan fått ett jobb inom sitt arbetsområde.²⁵

I Högskoleverkets rapport *Kompletterande utbildningar för utländska akademiker* konstaterar myndigheten bland annat att utbildningen bör göras permanent och bli en del av den ordinarie utbildningen. Därtill bör insatserna individualiseras.

Arbetsförmedlingen följde våren 2012 upp de drygt 2 300 deltagarna i Korta vägen. Cirka 75 procent av studenterna vid de två yrkesspecifika utbildningarna hade fått ett arbete relevant till utbildningen. Drygt 400 personer hade utbildat sig till ett legitimationsyrke. Av dessa fick cirka 90 procent ett arbete. Av resterande andel studenter, drygt 1 400 personer, hade cirka 50 procent fått ett relevant arbete.²⁶

8.2 Nationell matchning

Projektet Nationell matchning syftar till att utveckla och anpassa såväl Arbetsförmedlingens som kommunernas arbetsmetoder för att kunna ta tillvara och matcha kompetens och yrkeskunskap hos utrikes födda personer med behoven på den svenska arbetsmarknaden. Vidare syftar projektet till att utveckla och anpassa nya arbetssätt för att underlätta för utlandsfödda med yrkeskunskaper och akademiker att finna arbete utifrån utbildning, yrkeskunskaper och tidigare erfarenheter. Det övergripande målet är dels att förkorta tiden mellan ankomst och etablering på den svenska arbetsmarknaden och dels att uppnå hög matchningskvalitet genom att skapa möten mellan arbetsgivare och arbetssökande.

Projektet pågår mellan hösten 2011 och sommaren 2014 och medfinansieras av bland annat Europeiska socialfonden (ESF), Arbetsförmedlingen och Kungliga Tekniska högskolan. Övriga samarbetspartners är Sveriges Ingenjörer och MYH.²⁷

För att kunna delta i projektet fordras en utländsk akademisk utbildning som ska vara bedömd av UHR eller annan ansvarig myndighet. Därtill ska personen vara arbetslös (sedan minst ett år) och inskriven hos Arbetsförmedlingen i Stockholm, Göteborg eller Malmö. För att stödja personen finns så kallade matchningsteam som består av en delprojektledare samt två eller tre handledare från Arbetsförmedlingen respektive handledare från Södertälje kommun, Malmö stad eller Göteborgs stad.

8.3 Academic power

Mellan 2011 och 2013 pågick det transnationella samarbetsprojektet *Realise – making the most for our human capital by 2020*. Mångkulturellt centrum i Botkyrka deltog tillsammans med åtta andra organisationer inom EU och projektet finansierades av Europeiska integrationsfonden. Projektet resulterade i att Botkyrka kommun etablerade projektet Academic Power. Projektet, som pågår mellan april 2013 och mars 2015, finansieras av Europeiska integrationsfonden tillsammans med Botkyrka kommun (arbetsmarknads- och vuxenutbildningsförvaltningen, AVUX).

²⁵ Projekt Utländska akademiker (PUA) har pågått parallellt med Korta vägen från juli 2009 till december 2012. PUA syftade till att utveckla arbetssätt för att ta tillvara på akademisk kompetens. Projektet drevs av Länsstyrelsen i Västra Götaland och finansierades av Arbetsförmedlingen tillsammans med Europeiska Socialfonden. Projektet samlade totalt 507 utrikes födda akademiker, varav samtliga var arbetslösa vid projektstart. 70 procent av deltagarna hade efter projektets slut relevant sysselsättning (arbete, fortsatta studier eller eget företagande), se Länsstyrelsen Västra Götalands län *Slutrapport Projekt Utländska Akademiker*, 2013

²⁶ Högskoleverket (2012). *Kompletterande utbildningar för utländska akademiker* (2012:8R)

²⁷ Nationell matchning var ett lokalt samarbete mellan Arbetsförmedlingen och Södertälje kommun mellan 2009–2011, och har sedan vuxit och blivit ett nationellt samarbete.

Syftet med projektet är att tillvarata kompetensen hos utländska akademiker. Vidare syftar projektet till att genom olika aktiviteter, såsom vägledning, mentorskapsprogram och språkundervisning öka anställningsbarheten hos deltagarna. Detta ska resultera i att deltagarna får ett arbete som motsvarar deras utbildnings- och kompetensbakgrund.²⁸

8.4 Utländska tekniker och ingenjörer

Utländska tekniker och ingenjörer (Uti) är en arbetsmarknadsutbildning för arbetsökande personer med en utländsk högskoleutbildning och är ett samarbete mellan Göteborgs stad, Arbetsförmedlingen, Chalmers tekniska högskola, Folkuniversitetet i Göteborg och Länsstyrelsen Västra Götaland. Utbildningen är såväl teoretisk som praktisk och studierna genomförs på heltid under max 38 veckor, och ska resultera i ett kvalificerat arbete inom ett för utbildningen relevant område, fortsatta studier mot kvalificerat arbete inom yrket, eller mål och plan för ny inriktning.

²⁸ Goldring & Guidoum, (2013). Addressing overqualification of skilled immigrants in the European Union: Situations and Approaches from the Local Level

9. Utlandsutbildade akademikers erfarenheter

För att undersöka vilka erfarenheter invandrade akademiker har av validering, bedömning av kompetens och kompletterande högskoleutbildningar genomförde vi två stycken fokusgrupper. Vi ville få fördjupade kunskaper om och insikt i hur ett antal invandrade akademiker upplever att de har kunnat använda tidigare erfarenheter, kunskaper och formella kvalifikationer vid vidareutbildning och etablering på arbetsmarknaden.

I fokusgrupperna ingick invandrade akademiker med olika bakgrund. Några av dem hade färdiga examina från andra länder, andra hade kompletterat sina utbildningar i Sverige, några hade läst om en hel akademisk utbildning, någon hade helt bytt inriktning och någon väntade fortfarande på besked att eventuellt kunna komplettera sin utbildning. Personerna hade varit i Sverige olika lång tid, vilket varierade mellan ett år och 30 år, varav majoriteten hade varit i Sverige i maximalt fyra år. Det gör att dessa personer har olika erfarenheter från olika tidsperioder och att deras erfarenheter inte alltid bygger på det nuvarande systemet.

Några av personerna har numera ett arbete inom sitt yrkesområde, några är arbetslösa. Ett antal personer har arbete inom ett annat yrkesområde. Andra deltar i olika arbetsmarknadssatsningar, exempelvis Nationell matchning och Korta vägen. Därtill har några haft praktik.

Diskussionerna i fokusgrupperna utgick ifrån tre olika teman:

- Motiv för att validera, bedöma eller komplettera en examen eller utbildning och förväntningar på processen
- Erfarenheter från processen att validera, bedöma eller komplettera en utbildning och vad processen har lett till
- Förslag till förbättringsmöjligheter

Samtalet flödade fritt och diskussionerna byggdes upp förutsättningslöst utifrån deltagarnas erfarenheter av validering, bedömning av kompetens och möjligheten att komplettera en högskoleutbildning. Flera personer tog upp möjligheterna att få ett arbete och de diskuterade även kring vilka faktorer som är avgörande för att kunna få ett arbete i Sverige.

9.1 Vägledning, motiv och förväntningar

För att få kunskap om hur personerna gick till väga för att validera sin examen samt bedöma eller att komplettera sin utbildning ställde vi frågor om vilken vägledning personerna hade fått från Arbetsförmedlingen gällande utbildning, examen och arbetsmöjligheter liksom på vilket sätt de hade hittat information om hur de skulle gå tillväga. Vi ville även förstå motivet bakom samt vilka förväntningar de hade på processen att validera, bedöma eller komplettera.

9.1.1 Vägledning och information

Vi ställde frågan om vilken typ av vägledning eller information som personerna hade fått från Arbetsförmedlingen dels gällande bedömning av utbildning eller validering av examen, dels gällande hur en viss utbildning kan användas och vilka arbetsmöjligheter som finns i Sverige.

Majoriteten menar att de inte fick någon information från Arbetsförmedlingen, utan att de själva hittade information på internet eller via vänner och bekanta. Några hade fått hjälp av studievägledare. En person berättade om hur dåligt samordnad myndigheternas information var och hur hon letade sig från webbsida till webbsida för att få en sammanvägd bild av hur hon skulle gå tillväga för att komplettera sin utbildning.

Flera personer menar att det givetvis är viktigt att ha någorlunda bra språkkunskaper, vilket underlättar kommunikationen med Arbetsförmedlingen och andra myndigheter. En deltagare menar att det i hans fall kan ha lagt hinder i vägen för vilken information han har fått, eftersom han inte förstod den.

Ett antal personer tar även upp att informationen från Arbetsförmedlingen generellt är mångtydig. Informationen är till stor del beroende av vem man pratar med och man kan få olika svar från olika personer. Flera tar också upp att detta resulterade i att bedömningsprocessen tog lång tid. En person säger:

I mitt land gör man som myndigheterna säger och därför ifrågasatte jag inte informationen jag fick.

Övertygelsen om att en myndighetsperson har den information som finns inom området har också fördröjt etableringsprocessen för några personer. Det kan ta ett tag innan man upprepar sin fråga eftersom man kanske är van att göra som en myndighet säger.

Flera personer upplever att de anställda som man har mött vid Arbetsförmedlingen inte kunde informera på ett bra sätt om bedömning av utbildning, validering eller komplettering av utbildning. Några personer berättar att deras handläggare lade ner mycket tid på att själva söka information på olika webbsidor. Vidare menar en person att det saknas andra grundläggande kunskaper hos Arbetsförmedlingen. Personen berättar att handläggaren exempelvis inte visste att landet som hon kom ifrån var medlem i EU.

9.1.2 Motiv till att validera, bedöma eller komplettera en utbildning

De allra flesta har på något sätt tagit reda på att det kan vara bra att validera sin examen och få ett utlåtande från myndigheterna om vad deras examen motsvarar i Sverige. Motivet är främst att de har fått höra från Arbetsförmedlingen eller från bekanta att det var viktigt att ha ett utlåtande för att kunna etablera sig i Sverige.

Då det gäller utbildning berättar ett antal personer att den utbildning de har från hemlandet helt enkelt inte var fullständig – eftersom de i några fall behövt fly från sina hemländer – och att motivet har varit att komplettera utbildningen, få en examen och sedan söka arbete. En person berättar att det för hans del var enklare att påbörja en ny utbildning i Sverige än att använda sig av den gamla och alternativt komplettera utbildningen eftersom han först hade behövt komplettera vissa moment på Komvux och dessutom ta studiemedel. För honom var det enklare att läsa en ny utbildning, en ekonomexamen, vid sidan av hans heltidsarbete.

9.1.3 Förväntningar på processen

Några personer berättar att de hade förväntningar på att de skulle få hjälp från myndigheterna med information och stöd, medan andra menar att de inte hade några förväntningar över huvud taget. En person framhåller att man måste vara strategisk och att man måste lära sig att kompromissa. Hon fortsätter med att hon upplever att myndigheterna har gjort allting mycket svårare än vad hon trodde från början och att hon inte trodde att det skulle vara så svårt. Andra deltagare menar att det nuvarande systemet fungerar bra, men att det är statiskt och att myndigheterna har svårt att se olika alternativ till hur man kan lösa en fråga. En person säger att:

Systemet fungerar bra, men det är väldigt fast. Myndigheterna vill inte tänka utanför boxen.

9.2 Bedömningsprocessen

Vi ville veta hur hela bedömningsprocessen har fungerat för de utlandsutbildade akademikerna, hur kontakten med ansvariga myndigheter har fungerat och vad ett utlåtande har lett till – om utlåtandet har använts och lett till att personerna har fått ett arbete.

9.2.1 Kunskaper som har bedömts

Majoriteten av deltagarna i fokusgrupperna har erfarenhet av att validera en utländsk examen. De flesta har validerat en universitets- eller högskoleexamen och det är även några som har låtit validera gymnasiebetyg. Flera av deltagarna har en kandidat- eller masterexamen i företagsekonomi, andra har en civilingenjörsexamen. Därtill tillkommer ett par jurister, kemister och ytterligare examina.

Ett par personer väntar på besked om de kommer att behöva komplettera sin utbildning eller om de måste läsa om hela utbildningen.

9.2.2 Dialogen med ansvariga myndigheter

Dialogen med de myndigheter som validerar en examen – exempelvis Skolverket och UHR (tidigare Högskoleverket) – har på det stora hela fungerat väl enligt deltagarna i fokusgrupperna. Kommunikationen med myndigheterna har varit effektiv efter att personerna skickat in sina dokument. De har snabbt fått en bekräftelse på att underlagen kommit in till myndigheten och i många fall även ett besked om hur lång tid bedömningsprocessen skulle ta innan de fick sitt utlåtande. I flera fall har myndigheterna begärt kompletteringar av ytterligare dokument. Kommunikationen bedöms ha fungerat väl.

En person berättar om hur hon bokade tid med en handläggare för att lämna en förklaring kring sin utbildning och att detta var ett positivt möte. En annan deltagare i fokusgruppen har emellertid negativa erfarenheter och berättar att han har fått olika besked från olika personer vid samma myndighet om hur lång tid det skulle ta att få ett utlåtande. Dessutom hade myndigheten inte registrerat hans adressändring vilket resulterade i att originalhandlingarna skickades till fel adress och försvann.

Tiden för tillhandahållande av utlåtande har varierat. I några fall har processen varit snabb och man har fått dokumentet redan efter några veckor. I andra fall har det tagit upp till åtta månader. Några personer lät validera sin examen för flera år sedan

och några har låtit göra det rätt nyligen. En ytterligare faktor som kan bidra till att bedömningen fördröjs är att man först måste ha ett svenskt personnummer innan man kan skicka in sina examensbevis till UHR.

Några personer i fokusgrupperna har redan kompletterat sina utbildningar. Några väntar fortfarande på besked om de eventuellt behöver komplettera sin tidigare utbildning. Dessa fokusgruppsdeltagare har haft kontakt med ett antal lärosäten. Erfarenheterna är blandade då det gäller dialogen med institutionerna. En del menar att dialogen har fungerat bra, medan andra menar att den har fungerat mindre tillfredsställande. I något fall har samma institution begärt i samma dokument flera gånger.

9.2.3 Användning av utlåtandet

Vi ställde frågan om hur personerna hade använt sina utlåtanden. Det var endast två deltagare som har använt sina utlåtanden. En person har använt sitt utlåtande till att söka till Korta vägen, medan den andra personen hade sökt till Nationell matchning. Övriga har hittills inte använt sina utlåtanden. En person sade följande:

Jag har aldrig mött en arbetsgivare som frågar efter ett utlåtande. Varför denna komplicerade process om man inte behöver utlåtandet?

En person menade att ett dokument inte är ett stöd i processen att få ett arbete, och menade att det i hög utsträckning är kontakter som möjliggör inträde på arbetsmarknaden i Sverige.

9.3 Fortsatta studier, arbete eller arbetslöshet?

Som nämnts ovan är det få som har använt sina utlåtanden. Flera har gått vidare med andra studier, är arbetslösa eller deltar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Andra har fått ett arbete.

9.3.1 Utbildning i svenska språket

En fråga som kom upp bland deltagarna var betydelsen av att kunna svenska och den utbildning som erbjuds i svenska språket. Flera i fokusgrupperna underströk att det är viktigt att ha goda kunskaper i svenska. Det är dock ett problem att inte alla är så bra på svenska när de just har anlänt till Sverige då de behöver mycket information och stöd om hur de ska navigera i det svenska samhället. I denna fas vore det bra om det fanns information på flera olika språk om t.ex. validering.

De flesta som deltog i fokusgrupperna har läst sfi. Någon menar att det tar alldeles för lång tid att läsa sfi och om man inte har läst sfi och klarat av Sas/SvA – svenska som andraspråk – går det inte att gå vidare i sin etablering i Sverige och t.ex. komplettera sin utbildning.

Flera påpekar att sfi inte är anpassat för akademiker. En person berättar att han gick en engelsk kandidat- och masterutbildning där det räckte med goda kunskaper i engelska. Detta möjliggjorde sfi-studier vid sidan om högskolestudierna. Därtill menar han att många inte känner till att det idag finns flera lärosäten som erbjuder utbildning som leder till kandidatexamen på engelska. Flera personer uttrycker att det vore fördelaktigt att kunna läsa sfi på kvällstid. Flertalet menar även att de olika satsningarna på yrkesanpassad svenskundervisning är bra.

9.3.2 En ny utbildning eller kompletterande utbildning

Några personer har som tidigare nämnts valt att komplettera sin utbildning från hemlandet. Några har helt bytt inriktning och har läst en ny utbildning i Sverige. En person berättar att skälet till att han valde att läsa en ny utbildning var att om han skulle ha använt sin examen från hemlandet hade han ändå behövt komplettera med ytterligare tre terminer i Sverige. Problemet var dessutom att även om han hade en högskoleexamen i ett ämne i sitt hemland behövde han komplettera sin gymnasieutbildning i Sverige med samma ämne, eftersom hans gymnasiekurser inte motsvarade de svenska kraven, trots att han hade en kandidatexamen på universitetsnivå i ämnet.

En person berättar att han har sänkt kraven på vilken typ av arbete han kan få och läser nu en utbildning på en lägre nivå än högskola, eftersom det ökar möjligheten att få arbete. Utbildningen förenklades på grund av hans förkunskaper i och med att han har en högskoleexamen tidigare.

9.3.3 Vägen till ett arbete

De personer som deltog i de båda fokusgrupperna var eniga om att möjligheterna att få jobb i Sverige beror av vilka kontakter man har och att man därmed kan få referenser när man söker arbete.

Endast arbetssökande kan få praktik och några av deltagarna har blivit erbjudna praktik på restaurang – något som inte matchade deras kompetens. Det är dock möjligt att få praktik inom sitt yrkesområde genom deltagande i satsningarna Nationell matchning och Korta vägen, men även deltagandet i dessa satsningar förutsätter att en person är arbetslös, se kapitel 8.

Flera personer anser att det är en brist att det inte går att få praktik via Arbetsförmedlingen om man redan har ett arbete eller om man studerar. Det straffar den ambitiösa. Ett antal personer framhåller att praktik ger de kontakter som behövs med en arbetsgivare och leder till att man får testa hur den svenska arbetsmarknaden fungerar. Praktik leder även till kontakter och referenser vilket som nämnts anses vara avgörande för att få ett arbete i Sverige. En person i fokusgruppen menar:

Genom praktik har vi som utlandsutbildade akademiker en chans att komma ut på arbetsmarknaden.

En kvinna berättar att hon har tagit ett arbete som hon inte har rätt utbildning för bara för att få referenser när hon söker arbete inom sitt yrkesområde. Hon menar att kontakter och referenser är grundläggande för att få ett arbete. I en av fokusgrupperna uppkom en diskussion om att det ibland är bra att ligga lågt med vilken kompetens man har och låta bli att ta upp t.ex. en doktorsexamen i sin CV för att inte framstå som överkvalificerad.

En person menar att det ofta känns som om Arbetsförmedlingen fokuserar på vad en utrikesutbildad akademiker saknar då det gäller utbildning eller erfarenheter, istället för att se till den kompetens som personen besitter.

9.4 Förbättringsmöjligheter

Vi frågade hur de olika processerna kan fungera bättre i framtiden. Personerna som deltog i fokusgrupperna hade en mängd förslag mot bakgrund av de erfarenheter och upplevelser som de hade haft i samband med validering eller komplettering av utbildning.

9.4.1 Information och vägledning

Flera deltagare menar att all information som finns om validering av examen, bedömning av utbildning och komplettering av utbildning bör samlas på en plats. Erfarenheten är att man måste leta på många olika platser och webbsidor. Det finns en stor risk att man tappar mycket tid på grund av att informationen inte finns samlad och sammanställd på ett överskådligt sätt, menar en person. Det borde inte vara så att man får bättre information från vänner och bekanta än av myndigheterna. Myndigheterna måste också samarbeta bättre så att det underlättar för individen.

9.4.2 Etableringsprocessen och de långa tidsutdräkterna

Att hela processen med att etablera sig i Sverige tar lång tid tas upp av flera personer. En person uttrycker:

Alla sa att jag skulle ta det lugnt. Skulle jag bara sitta fem år på sfi och inte göra något?
Då tappar man lusten!

Möjligheterna att läsa svenska i form av sfi och SvA/SAS vid sidan om andra studier eller arbete måste förbättras. Hittills har det endast gått att läsa på dagtid, men det borde finnas alternativ som att läsa t.ex. på kvällstid eller att läsa fler timmar i veckan än vad som nu är fallet, menar några deltagare i en av fokusgrupperna.

En person menar att myndigheterna måste samarbeta bättre för att underlätta för individen. En annan person berättar att i Lissabon finns det en one stop shop, där alla myndigheter finns i samma byggnad och där det finns personer i receptionen som kan många olika språk och som kan vägleda nyanlända till rätt instans. Det skulle även kunna införas i Sverige och skulle kunna leda till att etableringsprocessen blir kortare.

Även processen att få ett utlåtande från Universitets- och högskolerådet tar i vissa fall oacceptabelt lång tid, menar deltagarna. Å andra sidan är det få som har använt sitt utlåtande, men det är flera som inledningsvis fick intrycket av att ett utlåtande är grundläggande för att få arbete.

9.4.3 Möjligheten att få ett arbete

Flera understryker att det är viktigt att lära sig svenska bra. Det skulle även behövas ekonomiska incitament för arbetsgivare att ta emot praktikanter och det måste vara möjligt att få hjälp med praktik inom det egna yrkesområdet oavsett om man är arbetssökande, studerar eller har ett arbete inom ett annat område. En person menar att satsningen Korta vägen är mycket bra för möjligheten att få ett arbete, eftersom det finns möjligheter att komplettera utbildningen och att få praktik. En praktikplats kan dessutom leda till att nätverket breddas, vilket lyfts som värdefullt. Utöver möjligheter till ett utökat nätverk kan en praktikplats dessutom resultera till att man får nya erfarenheter och kunskaper, såväl om arbetet som om den svenska arbetsmarknaden.

10. Avslutande diskussion

Personer som kommer till Sverige med en utländsk utbildning har olika förutsättningar och deras möjligheter att använda sin utbildning varierar liksom möjligheten att få ett arbete inom det egna yrkesområdet.

Det tar i genomsnitt mycket lång tid för en utlandsutbildad akademiker att etablera sig i Sverige och frågan är om inte en del av de steg som måste tas är väl tidskrävande, komplicerade och ibland t.o.m. onödiga att ta sig igenom. Det kan också finnas skäl att ifrågasätta om vissa satsningar uppnår sitt syfte och om det inte finns mer effektiva sätt att uppnå samma sak.

Under de senaste åren har en mängd frågor kopplade till validering och kompletterande utbildningar studerats och utretts. Några av de förslag som tas upp i dessa rapporter har genomförts, medan andra inte har tagits om hand. Det pågår just nu en utveckling då det gäller etablering, validering av kompetens och möjligheten att komplettera en utbildning, men det finns fortfarande en hel del kvar att göra.

Det finns mycket att tjäna på att effektivisera etableringsprocessen. Flera nödvändiga steg som att lära sig svenska, få sin utbildning bedömd eller att komplettera en utbildning är nödvändiga, men detta bör kunna ske parallellt. Det är orimligt att ta ett steg i taget och vänta på att ett steg ska vara klart innan det är möjligt att ta nästa, vilket de personer som deltog i fokusgrupperna vittnar om.

Informationen om validering, både till utlandsutbildade akademiker, studie- och yrkesvägledare liksom till handläggare inom Arbetsförmedlingen, bör förbättras. I fokusgruppen vittnade flera om att informationen från Arbetsförmedlingen inte var tillräcklig. Myndigheternas information om validering bör dessutom finnas på flera olika språk. Det bör särskilt ske en satsning på att informera om möjligheterna att validera kompetens vid lärosätena och denna information bör finnas samlad på valideringsinfo.se. Att informationen och kunskaperna om validering bör förbättras har även tidigare påpekats i ett antal rapporter från Riksrevisionen, Statskontoret och Saco.

Eftersom frågorna om validering är decentraliserade och att det finns många aktörer gör att det finns flera ingångsvägar och det är väldigt svårt för individen att få grepp om var de ska vända sig. Det borde därför finnas en tydlig kontaktpunkt att vända sig till, vilket även tidigare påpekats i ESO-rapporten om arbetsmarknadsintegration.

Flera personer i fokusgrupperna menar att de aldrig har fått användning av sitt utlåtande. Det kan säkert i vissa fall vara viktigt att ha ett dokument, men det kan hända att det inte är det mest centrala i etableringen i det svenska samhället. I dagsläget tar det lång tid att få en utbildning bedömd av UHR och denna tid måste förkortas väsentligt, vilket även tidigare har tagits upp av Riksrevisionen.

Dessutom bör det övervägas om någon instans bör bli ansvarig för att samordna valideringen av reell kompetens vid lärosätena för att öka transparensen och skapa en likvärdig bedömning. Det är bra att UHR har fått ansvar för att validera examen på flera nivåer och på liknande sätt bör valideringen vid lärosätena styras upp bättre. Idag finns idag inga ekonomiska incitament för lärosätena att ägna sig åt validering. Det bör därför övervägas om det behövs ytterligare statliga medel för lärosätenas validering. Detta har tidigare tagits upp av Höskoleverket redan 2009 som även menade att det är viktigt att bedömningen genomförs på ett likvärdigt sätt med transparenta metoder.

Generellt behöver valideringen av reell kompetens förbättras och utvecklas. Det måste dessutom bli mer känt att det är möjligt att validera reell kompetens. Arbetsförmedlingen har nyligen fått i uppdrag att förbättra sin valideringsprocess och det bör även lärosätena få i uppgift att göra. Om det fanns möjlighet att använda särskilda statliga medel till validering så skulle troligtvis fler examineras. Exempel från Island visar att kostnaderna för samhället blir betydligt lägre då reell kompetens valideras jämfört med om en individ ska behöva komplettera eller läsa om en utbildning.

En grupp av personer hamnar helt utanför valideringssystemet och det är personer som har en oavslutad utbildning och som inte vill läsa vidare. Det finns ingen instans som har ansvaret för att bedöma dessa personers utbildning eller kurser. Det bör övervägas om även detta ansvar bör läggas hos den myndighet som kan bli ansvarig för samordningen av validering vid lärosätena.

Vidare bör tydligare strukturer för uppföljning och utvärdering av valideringssatser utvecklas, vilket har föreslagits av MYH. Det kan finnas skäl att samla ansvaret för validering hos färre aktörer än vad som är fallet idag och som Statskontoret tidigare föreslagit bör gränserna mellan MYH:s och Skolverkets främjandeuppdrag klargöras.

Systemet vad gäller besked om möjligheten att komplettera sin utbildning är ineffektivt och långt ifrån ändamålsenligt. Om en person vill få delar av en utbildning tillgodoräknad för att eventuellt kunna komplettera eller slutföra en utbildning görs bedömningen av lärosätena, men det krävs då att personen är inskriven vid lärosätet för att kunna tillgodoräkna redan tagna höskolepoäng. Samtidigt kanske behörighetskraven till utbildningen förutsätter den utbildning som individen ansöker om att få tillgodoräkna sig.

Det finns skäl att omvärdera satsningen på de kompletterande utbildningarna. De kompletterande utbildningarna grundar sig på särskilda regeringsuppdrag och lärosätena får särskilda medel för utbildningarna. Det gör att utbildningarna inte ingår i det vanliga kursutbudet. Detta resulterar även i att det inte finns någon kontinuitet i utbildningen. Kortsiktigheten lyfts som problematisk av flera intervjupersoner. Dessutom har flera av dem funnits under en längre tid och har aldrig utvärderats i sin helhet. Ett alternativ kan vara att lärosätena får särskilt stöd så att invandrade akademiker kan göra individuella kompletteringar av sin utbildning.

Det pågår förändringar då det gäller utbildning i svenska språket. Den utredning som gjorts inom området innehåller förslag om att utgå ifrån individens behov och skapa förutsättningar för bättre flexibilitet. Det måste vara möjligt att läsa intensivkurser i sfi och att läsa sfi på kvällstid för att snabba upp etableringsprocessen, vilket även var ett önskemål från deltagarna i fokusgrupperna. Möjligheterna att kunna läsa yrkessvenska, SFX, måste förbättras, vilket har påpekats av Saco i deras rapport från 2013 och av Riksrevisionen.

Det är bra att det finns särskilda satsningar som Nationell matchning och Korta vägen för invandrade akademiker. Problemet är att dessa satsningar endast omfattar personer som är arbetslösa. Även invandrade akademiker som inte är arbetslösa kan behöva särskilt stöd.

Idag är det möjligt att få hjälp med olika former av praktik om man är arbetslös, men det bör även övervägas om arbetsgivare behöver få särskilt stöd för att ta emot praktikanter och då inte enbart personer som är arbetslösa, vilket även deltagarna i fokusgrupperna uttryckte som ett önskemål. Utlandsutbildade akademiker behöver kontakter och arbetslivserfarenhet i Sverige. En möjlighet är även att ge i uppdrag till myndigheter att ta emot utlandsutbildade akademiker för praktik så att de får kontakter och arbetslivserfarenhet.

Offentliga aktörer måste samarbeta på ett bättre sätt och sätta individen i centrum så att den kompetens som utlandsutbildade akademiker har med sig då de kommer till Sverige kan användas snabbt och på bästa sätt, vilket både individen och samhället vinner på.

Bilaga A Intervjupersoner

Maria Andersson, Malmö högskola

Maria Blihagen, Malmö högskola

Louise Faymonville, Stockholms universitet

Lovisa Fältskog Johansson, Stockholms universitet

Soledad Grafeuille, Arbetsförmedlingen

Ann Hagernäs, Mälardalens högskola

Haukur Harðarson, Education and Training Service Centre, Island

Annika Hofling, Mälardalens högskola

Malin Jönsson, Universitets- och högskolerådet

Anders Krantz, Arbetsförmedlingen

Fjóla María Lárusdóttir, Education and Training Service Centre, Island

Pär Sellberg, Myndigheten för yrkeshögskolan

Representant, Arbetsmarknadsdepartementet

Representant, Arbetsmarknadsdepartementet

Representant, Utbildningsdepartementet

Bilaga B Litteraturförteckning

Arbetsförmedlingen (2012). Arbetsförmedlingens årsrapportering 2011 – nyanländas etablering – reformens första sju månader

Bredänge G. och Cornelius Å. (2012). ULV-projektet 2007–2010. Utfall, konsekvenser och reflektioner. Stockholms universitet.

Budgetproposition för 2007 (prop. 2006/07:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2008 (prop. 2007/08:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2009 (prop. 2008/09:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2010 (prop. 2009/10:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2011 (prop. 2010/11:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2012 (prop. 2011/12:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2013 (prop. 2012/13:1), Utgiftsområde 16

Budgetproposition för 2014 (prop. 2013/14:1), Utgiftsområde 13 och 16

Direktiv 2004/83/EG om miniminormer för när medborgare i tredje land eller statslösa personer skall betraktas som flyktingar eller som personer som av andra skäl behöver internationellt skydd samt om dessa personers rättsliga ställning och om innehållet i det beviljade skyddet

Förordning (1993:1153) om redovisning av studier m.m. vid universitet och högskolor

Förordning (2008:1101) om högskoleutbildning som kompletterar avslutad utländsk utbildning

Högskoleförordningen (1993:100)

Högskoleverket (2009). Reell kompetens vid bedömning av behörighet och tillgodoräknan. Rapport 2009:21R

Högskoleverket (2011). Etableringen på arbetsmarknaden 2009 – examinerade läsåret 2007/08. Rapport 2011:16R

Högskoleverkets rapport Utvärdering av två kompletterande lärarutbildningar – ULV och VAL I. Rapport 2012:7 R

Högskoleverket (2012). Kompletterande utbildningar för utländska akademiker. Rapport 2012:8R

Högskoleverket (2012). Bedömning av utländsk utbildning – gör den nytta? Rapport 2012:20R

Internationella programkontoret (2008). Att värdera internationell erfarenhet – varför är det så svårt?

Jusek (2009). Ge mer plats för invandrade akademiker

Jusek (2011). Svårt för invandrarakademiker att få kvalificerade jobb

Jusek (2011). Är det lönsamt att satsa på kvalificerade insatser för invandrade akademiker?

Myndigheten för yrkeshögskolan (2013). Hur vidareutveckla den nationella strukturen för validering?

Myndigheten för yrkeshögskolan (2012). Slutrapport – Validering av nyanländas yrkeskompetens (VINN-projektet)

Mälardalens högskola (2011). Arbetsmaterial för bedömning av reell kompetens och tillgodoräknande på Mälardalens högskola

Niknami S. och Schröder L. (2012). Utvärdering av kompletterande utbildning för akademiker med utländsk examen. Juristutbildning, lärarutbildning och förvaltningskunskap

Nyanlända invandrares arbetsmarknadsetablering – egenansvar med professionellt stöd (prop. 2009/10:60)

Olli Segendorf Å. och Teljosuo T. (2011). Sysselsättning för invandrare – en ESO-rapport om arbetsmarknadsintegration. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2011:5

Regeringsuppdrag till Myndigheten för yrkeshögskolan om insatser i fråga om validering (U2009/7143)

Regeringsuppdrag till Myndigheten för yrkeshögskolan att utreda förutsättningarna för att inordna kompletterande utbildningar i yrkeshögskolan m.m. (U2009/7341)

Riksrevisionen (2011). Statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning – förutsägbara, ändamålsenliga och effektiva? Rir 2011:16

Riksrevisionen (2014). Etableringslotsar – fungerar länken mellan individen och arbetsmarknaden? (RiR 2014:14).

Riksrevisionens rapport om statliga insatser för akademiker med utländsk utbildning (skr. 2011/12:9)

Saco (2013). Orientering utan karta och kompass. Invandrade akademiker om vägen till svensk arbetsmarknad.

Saco (2013). Så kortar vi vägen till svensk arbetsmarknad – Sacos förslag för jobb och integration

Statskontoret (2012). Etablering av nyanlända. En uppföljning av myndigheternas genomförande av etableringsreformen. 2012:22

Statskontoret (2013). Kartläggning och bedömning av valideringsinsatser för utrikes födda. 2013:6

SUHF (2003). Rekommendationer för arbetet med att validera reell kompetens inom högskolan

SUHF (2009). Rekommendationer om bedömning av reell kompetens för grundläggande behörighet. Reviderad 2012.

Universitets- och högskolerådet (2013). Delrapport angående Utvärdering av effekten och användningen av utlåtande.

Universitets- och högskolerådet (2014). PM – Uppdrag om kompletterande utbildningar – avslutad utländsk juristutbildning.

Utbildningsdepartementet (2014). Lagrådsremiss – Individualisering och integration – en effektivare vuxenutbildning.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00